

Mátyásunk szobra hol késsel az éji homályban?! Hogyan nem készült el Hunyadi Mátyás emlékműve a reformkorban

(*A nemzeti panteon gondolata*) Napjainkban ismét felmerült a terv Hunyadi Mátyás csontjainak azonosítására, majd azok újratemetésére egy erre a célra létrehozott nemzeti kegyhelyen Székesfehérváron. Nagy királyunk mindig kitüntetett helyet kapott a magyar emlékezetpolitikában, kolozsvári vagy a budai várban található szobrai közismertek csakúgy, mint a róla készült híres 1476-es portré. Köztéri lovasszobra viszont máig nincs a fővárosban (a kolozsvári alkotás modellje látható a budai vár Hunyadi termében¹). Pedig már a reformkorban kísérletet tettek nagyméretű emlékműve felállítására, és szintén felmerült a „nagy férfiak” siremlékei kultuszhelyé tételének gondolata is.

A 19. század első felében jött létre a modern magyar nemzet, tőle elválaszthatatlanul pedig a modern magyar történelmi tudat, amely számára nagy jelentőséggel bírtak azok a kiemelkedő személyiségek, akik büszkévé tehetik a kor gyermekeit. Egyre szélesebb körben mutatkozott igény az egykori nagyságokat felvonultató, őket példaképként a kortársak elé állító panteon, azaz „hősök csarnoka” felállítására.

A nyugati minta már a világ első népkertjeként létesülő pesti Városliget 1816-os tervében felbukkan. A német Heinrich Nebbien nemzeti emlékhelyet kívánt itt létrehozni, melynek legfontosabbnak épületében, a népcsarnokban magyar hírességek szobrait állították volna fel. A park különböző pontjain és a tó egyik szigetén elhelyezett további emlékművek valódi szabad ég alatti panteont képeznének, „ahol a haza történetének nagyszerű és üdvös eseményeire a szeretetteljes emlékezést egy magasztos formában” lehetne életre kelteni.² Így válhatna a Városliget valóban a nemzet kertjévé, amely a nemzeti öntudat erősítésére is alkalmas.

Mednyánszky Alajos író, történész 1820-ban azt fájjalja, hogy a főurak többsége egyáltalán nem ismeri „őseinek valódi plutarchi jellemét, dicső tetteit és fényes érdemeit”, ezért nem igyekszik méltóvá lenni hozzájuk. Óhaja szerint a nyugati fővárosokhoz hasonlóan a „nyilvános termek” csakúgy, mint a közterek „a harc vészei és a tanácstermek vitái közt kitűnt nagy férfiak szobraival” lennének ékesítve. A múlt hőseinek sírjai pedig „a hazafiság és nemes tettvágy magasztos érzeményeit felköltő szent pontokká” válnának. A létrejövő panteonban gyülnének össze a kiemelkedő események évfordulóján „minden rangú és korú honfiak és honleányok is, a hajdankorba visszatekintve, azon szent fogadást téve, hogy mint őseik és ősnők fogják szeretni e hazát, mindent megtesznek érte, amit polgári állásuk, és körülményeik szerint a közanya tőlük joggal kívánhat, sőt követelhet.”³

Ugyanezt sürgette Kazinczy Ferenc is,⁴ aki az Itáliából hazatért Ferenczy Istvánt kérte, készítse el e célból „nevezetesebb embereink” mellszobrát.⁵ Kölcsey Ferenc nem csupán a *Himnuszban* vagy a *Vanitatum Vanitasban* idézi fel a múltat, Mátyás dicső alakját. A mohácsi csata háromszáz éves évfordulóján az ország helyzetén merengve úgy véli, a történelem dicsősége és fájdalma az utódokra marad, akiket összeköt az emlékezés. Ez képes „szellemi kapcsolatot” létesíteni a következő nemzedékek között: annak tudása, hogy mindnyájan valamely dicső ő „véréből származtak, szíveiket egymástól elválni nem hagyja.” A történelem „összeolvasztó” erővel bír, és ha nem maradt

elég emlék róla, létesíteni kell, hiszen „minden kő, régi tettek helyén emelve; minden bokor, régi jámbor felett plántálva; minden dal, régi hősről énekelve; minden történetvizsgálat, régi századoknak szentelve; megannyi lépcső a jelenkorban magasabbra emelkedhetni.” A múlt felidézése a jövőt szolgálja, cselekvésre sarkal. Az a nemzet, mely a feledés homályába veszni hagyja történelmét, „saját nemzeti életét gyilkolja meg.” Keresni kell az alkalmakat, a múltra emlékezni, és „érte melegülni”, ami nem pusztán „költői ábrándozás”, a „fennmaradás, folyvást emelkedés” érdekében történik.⁶

Amikor Kölcsey azt keresi, mi válhatna nemzeti összetartó erővé, egyedül a kollektív emlékezetet tartja arra alkalmasnak, ugyanis abban minden társadalmi réteg egyformán részesülhet, „joga van minden szívhez,” hiszen „a nemzet és haza nevében mindenki osztozik.”⁷ Több mint egy évtizeddel később hasonló kérdést tesz fel, és hasonló következtetésre is jut az ifjú Pulszky Ferenc, aki számára „a múlt az, ami a jelenben összeköti az ivadékat, a közös emlékezetek, a közös história. Ez a legerősebb kötelék”, ezzel képes azonosulni az összes magyar honfiú – köztük például az idegen ajkiúk is.⁸ Kölcsey és Pulszky számára tehát a polgári magyar nemzet emlékezetközösségként jön létre.

Mások hiányolják Árpád vezér emlékoszlopát, Hunyadi János és Mátyás király, vagy a szigeti hős, Zrínyi Miklós szobrát, valamint a közelmúlt jeles íróinak emlékművét. A közüdvőt szolgáló kiváló hadvezérek, politikusok mellett a tudósok, művészek, feltalálók is nemzetük „erénye, művelődése és szellemi tehetségeik ébresztésében” mutattak példát.⁹ A kialakuló polgári társadalom újfajta értékrendjét figyelhetjük meg e mintaképekben, az emlékezés ugyanis nem öncélú: a „nagy nevek, nemes erény- és tények örökítő jelei”¹⁰ a kortársak buzdítására alkalmasak, nagy tettekre ösztönöznek, táplálják a hazaszeretetet, és serkentik a közügyek iránti önzetlen elköteleződést.

Egy kolozsvári szerző reménykedik benne, hogy „eljön az idő, s lesz nemzeti panteon is magyar honban, s akkor egy szerencsésebb kor kiemeli a századok siralmából a nemzet örök hálájára érdemesülteket.”¹¹ Baján a „széplelkű polgárság” hatalmas magyar címer előtt, hun, avar és egykori magyar vezérek életnagyságú képei közt mulat „nemzeti lelkesedéssel”, miközben két szimmetrikusan elhelyezett vár is a dicső múltra emlékeztet. A helyszínt „inkább nemzeti panteonnak, mint táncsteremnek, s az egész mulatságot nemzeti ünnepnek mondhatnád” – olvassuk egy szemtanú beszámolójában.¹²

Egy hírlapi cikk szerzője fájjalja, hogy nem emlékeztet semmi Buda török alóli felszabadítására vagy „nemzetünknek Mária Teréz trónja melletti vitézségére.” Hiányoznak az egykori „nagy férfiakra” emlékeztető szobrok, „melyek a késő unokákat fényekre emlékeztetvén legalább ezen szavakra fakasztanák: mi is ilyenek akarunk lenni!?” Hiányzik a nemzeti képtár is, melyben a múlt dicsőségét felelevenítő képeket gyűjtenék össze.¹³

A korban nagy népszerűségnek örvendő nyugati útleírások szerzői rendszeresen megemlékeznek az ottani emlékezetkultúra látványos jeleiről. Olvashatunk XIV. Lajos lyoni, és az Orléans-i szüz orléans-i szobráról,¹⁴ a lengyel hadvezér, Poniatowski emlékművéről,¹⁵ a tengerentúlról pedig Washington bostoni és Baltimore-i szobráról.¹⁶ Beszámolnak Guttenberg,¹⁷ Schiller, Erasmus, Bacon, Burns, Nelson vagy éppen Napóleon szobrairól.¹⁸ Többben szólnak a számtalan fákkal beültetett londoni „térskert”-ről, melyeket hírességek szobrai díszítenek.¹⁹

A későbbi miniszterelnök Szemere Bertalan 1837-ben a párizsi Pantheon emlékeit látva fölsóhajt: „A nagy férfiak hamvai fölött örökké ég s él a haza hálája! De nálunk nem. Magamtól kérdezem, hol fekszik Hunyadi s alig tudom megmondani... Mintha nem volna adósságunk a múlt iránt; mintha minden emlék mit a múlt idő derékeinek emelünk, nem hozná meg gyümölcsét a jövőben.” A múltnak emléket állító szobor

felállítása számára is a jövőbe való befektetésnek tűnik, elengedhetetlen az egészséges nemzettudat kialakulásához: a nemzet, mely „múltját eszéből kitörli” hasonló a gyökereitől elvágott fához. Az ősök vetették el „az általunk szedett gyümölcsnek magvát,” nekik köszönhető a szabadságérzés és a szilárd alkotmányos alap, „a két nagy kincs, mit a múlt hagyott nekünk”. Meg kell tanulni tehát becsülni őket: „Sírjaikon ülünk oly békével, ne feledjük el megjegyezni. Egy szobrászunk van, s félek mielőtt használhatnók, ez egy is kidől.” (Itt valószínűleg Ferenczyre gondolt.)²⁰

A Père-Lachaise temetőben járva, ismét az otthoni viszonyokat idézi fel, és hiányolja a magyar történelem fontos pillanatait az „elevenen az emlékezethez”, vagyis a jelenhez kötő képeket, szobrokat. „Nagy embereink nevét mi tartja fenn a történetek hideg betűjén kívül? Hol vannak képeik, szobraik, sírjaik? Ki újítja meg a megporhadt márványt? Ki söpri le róluk a századok sötét porát? Ki ékesíti fel virággal, szalaggal, zászlókkal? Hol van a nép, mely lelke elmelegülésében, búcsúi csapatokban jár el a nagy hamvakhoz? Ki nem ad forintot egy komédiáért inkább, mint Hunyadi koporsója s a híres Szigetvár meglátásáért? Rettenetes elfajulás!... Mely nép történetét s nagy embereit elfeledi, elvesz, – s vesszen el!”²¹

Ugyanő Angliából arra figyelmeztet, hogy ha sikerül a szobrokat a megfelelő helyen felállítani, „lehetetlen, hogy a nagy emlékezetek által gerjesztett tisztelet meg ne hajtsa a néző térdét.” Számára az emlékművek sokasága a műveltség, a haladás jele, „a hála s elismerés oly erkölcsi erő, mi fejlett szellemállapotra mutat.” Ha valahol kevés az ilyen szobor, az utazó „bízást ítélhet: itt még kevés vetett érdemet, mert kevés arat emléket, s mely földben nem vetnek s aratnak, az nem művelt.” Arra is felfigyel, hogy az emlékművek nem elsősorban a győzők dicsőségét, hanem az általuk aratott diadal hasznosságát koronázzák meg.²² Mély benyomást tett rá a svájci Luzern melletti különleges sziklába vájt emlékmű is: „a föld mely termi a hősöket, növi itt az emlékeket is.”²³

Miközben Angliában és Németországban „mindenfelé nagy emberek szobrai előtt emelhet kalapot a tisztelő unoka”, Tóth Lőrinc hiányolja a hazai történelmi emlékeket, „melyek növelnék a nemzet büszke önértését, s ezáltal az erőt, melyet lelkesedés lángja táplál.” A müncheni szobrokat bámulva szomorúan állapítja meg, hogy odahaza nincs emlékműve a nándorfehérvári vagy a kenyérmezei diadalnak, az egri és szigetvári hőstetteknek, Nagy Lajos nápolyi és Mátyás bécsi diadalmas hadjáratainak.²⁴

Gorove István munkájában egész fejezetet olvashatunk az „emlékjelekről”: irigykedve állapítja meg, hogy „Angolhon tiszteli nagy embereit!” Addig amíg nagyra tartják az ősöket, mindig lesznek, akik az ország „belszabadságát, külfüggetlenségét védeni fogják.” A politikusok és hadvezérek mellett tudós vagy éppen kórház-alapító is akad a megörökítettek közt, akik a modern, polgári erények megtestesítői, tekintélyük, megbecsülésük egyben a hazaszeretet mércéje. Azokban a fiatalokban, akik szobraik mellett elmennek „vágy kel hasonlónak lenni, mint a megörökített; a férfi küzd, szenved, megsebesítik, elvérzik, virraszt, eszmél, cselekszik... a hon pedig szobrot emel fiának, ki érte elhalt, ki érte szenedett.” A hazaszeretet a múlt hőseinek példája nyomán virulhat.²⁵

A szobrok nem csupán az ekkor formálódó közösségi emlékezet számára bírtak nagy fontossággal, hozzátartoztak a korszerű nyugati városképhez. Egy Magyarországról készült leírás angol szerzője hiányolta őket az építészeti szempontból kitűnőnek tartott magyar terekről, amelyek nélkülük „kopárnak és kihaltnak tűnnek.”²⁶ Ráadásul az őket létrehozóknak is emléket állítanak, hiszen „általános bélyegét szokják magokon hordani az időnek, melyben, s a nemzetnek vagy társulatnak, mely által alapítottak.”²⁷ Egy hazai munkában a pesti Piac-tér (a mai Erzsébet tér) sivárságát, „puszta perspektíva-hiányát” panaszozzák, amit legszerencsésebben egy szobor pótolna.²⁸

A Regensburg mellett a Duna fölé magasodó Walhalla szoborcarnokának mintájára Széchenyi István szorgalmazta a „nemzeti kifejlés lépcsőfokozatai” közé sorolt „nemzeti temető”, azaz „üdvlelde” létrehozását, ahol üdvöt lennének (emlékben) azok, akik míg éltek, a hon dicsőségében keresték üdvüket. A Gellért-hegyre vagy a budai dombokra tervezett emlékmű „gyönyörű lelki benyomást keltene”, ha „nemzetünk virága testileg egyesítve” volna, és a nagyszerű elődök példája lelkesíténé a jelen nemzedékét.²⁹ Ugyanebben az időben a korábban idézett Mednyánszky Alajos akadémikus 37 történelmi személyiség szobrát tervezte felállítani a Duna magyarországi folyását követve Dévénytől Zimonyig a partokon található emlékhelyeken, városokban, csatamezőkön.³⁰

Az arisztokrata családok festmény-galériáinak példájára kezdeményezik, hogy a Nemzeti Múzeum szerezzze be a magyar történelem jeles szereplőinek arcképeit, amelyeket egy közös csarnokban állítanának ki; hiszen „múltunkban elég oly férfiúra találunk, kik megérdemlik, hogy hálaival viseltessék irántuk az utókor.” A „híres hajdani magyarok” nevének említésekor „buzgón hevülünk fel” – írja a szerző. E célból egyesület alakult.³¹ Szoborcarnok létesítésére is javaslatot tesznek, amely szintén a Nemzeti Múzeumban lenne megtekinthető, és amelyben elsőként Hunyadi János, majd a magyar történelem további jeles szereplői (mint Dobó István, Zrínyi Miklós, Janus Pannonius) kapnának helyet.³² Sorozatot indítanának, amely a magyar történelem „nevezetesebb honfiainak és honleányainak” életrajzait közölné, és ismertetné „a múlt századok családi élete s magányviszonyait”. A szomorú tapasztalat szerint ugyanis „mi magyarok, nem ismerjük eléggé nagy férfiainkat, s mindaddig neveik iránt is kevés lelkesedést mutathatunk.”³³

(A Mátyás-szobor terve) Ugyanebben az időszakban kívánnak szobrot állítani a fővárosban „a magyarok legdicsőbb királya”, Hunyadi Mátyás tiszteletére, „kinek neve szent hagyomány gyanánt hangzik a magyar ajkáról.” Az 1839 őszi kezdeményezésről elsőként tudósító lap szerint már legalább egy évszázada állnia kellene a szobornak, és az a meglepő, hogy csupán most született meg az indítvány.³⁴

A honi szobrászat érdekében társulatot hoztak létre. Ennek alapítói számára összefonódott a nyugathoz való felzárkózás és a művészetpártolás ügye: „Nagy a kor, melyben élünk, a haladás, s az emberi bennszülött erők kifejlési kora.” Nagy a feladat is, amely a magyarság előtt áll: utolérni Európa fejlett, azaz „haladt s folyvást haladó nagy nemzetét”, ledolgozni a kialakult hátrányt „melyen innen az enyészet, túl, egy nagy nemzet, reményteljes jövődjé vár reánk”. A társulat felhívását jegyző titkár, a politikus Nyáry Pál a szobor ügyét a kor égető kérdései sorába illesztette, amelyekben a magyarságnak bizonyítania kell, hogy van helye a nagy nemzetek sorában. Eddig hiányzott a „közlélek”, amely életet lehelt volna „a részvétlenség-merevítette tagokba”, hiányzott a „közérdek” is, amely összefoghatta volna a szétforgácsolt erőket. Elvesztett az önbizalom, hogy saját erőnkől tehetünk valamit, ennek köszönhetően a külföld követni való remekeinek tisztelete helyébe annak mindenben való bálványozása lépett, „s önokozta vaksággal hátatfordítás mindennek, mi hazai.” Megjelent azonban a „nemzet géniusza”, amely véget vetett a felemelkedést akadályozó önzésnek, felébredt a vágy a köz javára való együttműködésre, azaz a „közremunkálásra”, bekövetkezett a szellemi újjászületés rég várt időszaka, nem lehet már többé egyhelyben toporogni.

A közttereiken egymással vetekedve emlékműveket állító nyugati államokat követve a társaság felhívása is összekötötte a nemzeti ébredés, a közjóért való cselekvés ügyét a művészetek pártolásával: „jaj annak a nemzetnek, amely nem becsüli művészeit.” Ezért

a „honunk évkönyveiben vezércsillagokként” előtűnő „nagy férfiak” iránt keblükben „elolthatatlan vágyat” érző hazafiak az elődöknek a haza „szebb létre juttatásában szerzett érdemeikért tartozó” hálójukat szoborral kívánták kifejezni. Méltatlannak tartották, hogy a kor jeles szobrászainak magyar tanítványa, Ferenczy István munka nélkül tengődik, őt bízták meg tehát a fehér márványból tervezett szobor elkészítésével, amely Buda vagy Pest valamelyik közterületén állna. A költségek fedezésére adománygyűjtést szerveztek (meghatározták a befizethető összeg alsó és felső határát is).³⁵

A kezdeti felbuzdulásra jellemző, hogy a társaság tíz nap alatt három ülést tartott, az ott elfogadott felhívás hatására állítólag többen sirva fakadtak.³⁶ Az egyesület elnöke Fáy András, a „nemzet mindenese” lett, később a választmányba került Vörösmarty Mihály költő, Jósika Miklós regényíró, Szentkirályi Móric ellenzéki politikus vagy Schedius Lajos polihisztor, akadémikus is.³⁷

A kezdeményezés országos visszhangot váltott ki: „mindenfelé ahol igaz magyar vér buzog, a szobor lelkes pártolásra talált”.³⁸ Szeged város tanácsa „örömmel” értesült róla,³⁹ Sáros vármegye „láng buzgalmú” rendjei „lelkes méltánlattal” támogatták a tervet,⁴⁰ amelyet Péccsett is kedvezően fogadtak.⁴¹ Volt, aki arról biztosította a társaságot, hogy ha koplalnia kell, akkor is örömmel áldoz az ügyért.⁴² Erdélyből egy tanár arról számol be, hogy a társulat felhívása „fölveré mély álmából lelkünket”, a nemzet szunnyadó szellemét, ezért „repülni” szeretnének, feláldozni javaikat, egybecsöndítenék „az ó és új világ minden művészeit” csak hogy valódi „isten-emléket” állíthassanak Mátyásnak „az agg Gelléltre”.⁴³ A lapok éveken keresztül szorgalmasan közölték a szoborra adakozók névsorát:⁴⁴ szerepel köztük gróf,⁴⁵ több zsidó közösség,⁴⁶ sőt három 10, 11 és 13 éves bars megyei testvér is, akik zsebpénzüket ajánlották fel a nemes célra.⁴⁷

Az emlékmű kapcsán élénk vita bontakozott ki, amely rávilágít a születőben lévő nyilvánosság jelentőségére, befolyására. A tollharcban résztvevők köre igen széles, akad köztük író, művész, újságíró, plébános, politikus, tanár, szerzetes-hitszónok. Pozsonyban vagy Nagyenyedben éppúgy téma a szoborügy, mint Baranyában vagy Ugocsában, ahol a megyegyűlésre összegyűlt nemesek vizsgálták és minősítették a tervet. Feltűnő a sajtó kitüntetett szerepe, a megszólalók igénye nézeteik kifejtésére, ütköztetésére, valamint az elhangzó vélemények olykor szenvedélyes, máskor visszafogott hangneme, amelyet csak kivételesen zavart meg személyeskedés vagy durva kirohanás.

Figyelemreméltó az eszmecsere azért is, mert az első magyar történetpolitikai emlékmű körül forog, melynek alkotója a korban egyetlennek mondott magyar szobrász. Ezért sokan foglaltak állást, akadt olyan lap,⁴⁸ amely rendszeresen beszámolt a fejleményekről, és ismertette az elhangzó álláspontokat. A szerteágazó diskurzust maga az első megszólaló összegezte egy szűk évvel később, a vita legintenzívebb szakaszának végén, amikor „mintegy dióhéjba szorítva” háromrészes cikksorozatban igyekezett áttekinteni az elhangzottakat. Elégedetten állapította meg, hogy „az egész ügy, mint kelle, a nemzet közös érzelmit tolmácsoló, sokszínű elveit képviselő lapok szőnyegére, és így nyilvános tárgyalásra hozták”.⁴⁹

Nem ő az egyedüli, aki az egészséges közélet bizonyítékaként látta a polémiát, melyben minden érdeklődő részt vehetett. Az első hozzászólók egyike szabadkozással kezdte, amiért kéretlenül írásra vetemedett: „a magyar meg nem állja, hogy bele ne szóljon, és mi több: akkor is midőn senki sem kérdi; s mi még több: mikor senki tanácsára nem is szorult. Ily avatatlan szölok én! de ha még oly parányi, mégis a nemzetnek tagja.”⁵⁰ Benne is felülkerekedett tehát a közügyekért viselt felelősség érzése, a nemzet tagjaként illetékesnek tartotta magát, és a nyilvánosság elé tárta nézeteit. A szobortársaság is min-

den érdeklődöt arra biztatott, tegyen javaslatot az alkotás helyére, alakjára, hiszen az emlékmű ügye annál nagyobb hatású lesz, „minél többek nézeteivel hozhatatik összhangzásba.”⁵¹

Gasparich Kilit ferences hitszónok a véleménynyilvánítás szabadságának fontosságára mutatott rá: tiszteletben kell tartani a sokféle nézetet, a „véleménypluralizmus” fontos érték számára: „Hány kebel, annyi érzés; hány fő, annyi ítélet, gondolkodás s meggyőződés, igen-ám barátom! De ezt úgy el kell mindenikünknek egymásban tűrni, mint tűrteni szeretünk, ha mások velünk meg nem egyeznek... hát miért sürgetitek a szólásszabadságot? azért, hogy ti mindent mondhattok — még nem helyest, igazat, s kivihetlent is, s mások csak nyögjenek szavaitok alatt?”⁵²

A vita során is megjelent az igény egy olyan kultuszhely megteremtésére is, ahol a hajdani nagyságok felvonultatásával erősítenék a nemzeti öntudatot. A pártszellemet félretéve, „a háladatosságának legdrágább gyémántjával ékeskedve, a haza és dicsőségszeretetnek csak égből származható érzelve által is lelkesülve”, kell ugyanis tisztelni a „jeles férfiakat.”⁵³ A Ferenczy mellszobraiból a Nemzeti Múzeumban megvalósuló panteonról többen írtak. Erről az országgyűlésnek kellene intézkednie, mivel nemzeti ügerről van szó: ide „járathatjuk aztán gyermekeinket mintegy iskolába, hol a magyar derékek s valódi nemes nagyok képeiről olvashatják s megtanulhatják, mint kell élni, hogy a jó s nemes lelkű hazafit tiszteljék emberben az utódok!”⁵⁴ Egy másik javaslat szerint Ferenczy munkái egy erre a célra épült emléktemplomban lennének a „jövendőségnek szívemelő példa gyanánt örökítve.”⁵⁵

Az is elhangzik azonban, hogy a „minél igazabb történelmi valóságot mutató” mellszobroknak éppen a múzeumban a helyük, „hová szabad bemenetel lesz, mindenkinek,” hiszen „aki nem ért ahhoz, a piacon álló szoborral se épülne.”⁵⁶ A sokak által javasolt kultikus hely kialakítása helyett a műtárgyakat múzeumban kell kiállítani. Tanúi lehetünk annak, ahogyan „az eredeti környezetüktől, eredeti funkciójuktól megfosztott, semleges múzeumi körülmények közé helyezett tárgyakból létrejött a műalkotás, a műtárgy általános fogalma, amely most már az esztétikai érdeklődés, a művészettörténeti tanulmányozás tárgya.”⁵⁷

Mások ellenben a művészetet eszköznek tekintették, amely „ámulatra méltó módon élesztheti, táplálhatja s terjesztheti” a haza és a dicsőség szeretetét, hiszen hatása messze felülmúlja az írott történeti munkákét. Csupán a szobrok képesek ugyanis felkelteni „azon magos gondolatokat, és eszméket, azon nemes érzeteket és kifejezéseket, amelyek hatnak a közönségre.”⁵⁸ Van, aki egyenesen úgy véli, „a művészet alapja és forrása a buzgó honszerelem vallása – ez ihlesse a művészt remek alkotására, s meglássátok, lesz nemzeti irányú és jellemű magyar művészet!”⁵⁹ A tervezett szobor a „nemzeti művelődés” része, míg a tudományok csak az észet élesítik, a szépművészetek „a lelket emelik”, ezért ha „pallérozni akarjuk a nemzetet, pártoljuk a szobrászatot is.”⁶⁰

E hozzászólásokból is kirajzolódik, milyen elvárásaik voltak a kortársaknak a Mátyás-szoborral szemben, milyen szerepet tulajdonítottak neki. Olyan alkotást vártak, amelyet az „Árpád-sarj” távolról megpillantva „magasra ragadtassék lelke, s azonnal valamennyije dicsőült emberiség-, haza- s jobbjajnoknak üssön fel.” Ehhez egy javaslat szerint a város zajától távol kellene azt felállítani; ott érvényesülhet ugyanis igazán, ahol „a hálás utókor a szabad, és friss lég által” képes lesz kiemelkedni „a halandó élet kisszerűségéből”, és „egész fenségében” érezni „a nagy s üdvös benyomást, mit egy nagy művész megdicsőítette emberiség-bajnok emléke ébreszthet.” E fennkölt érzelmeket nem válthatná ki az emlékmű egy piacon vagy egy köztéren, ahol a járókelőket a mindennapok bajai nyomasztják, nincsenek az emelkedett gondolatokra hangolódva.⁶¹

A költséges szobrok helyett felmerült a dicső elődök tiszteletére tartott ünnepek gondolata, „hol dal, beszédek lelkesítsék az összegyűlt utódokat”, esetleg egy egyszerű sírkő vagy kápolna emlékeztessen rájuk.⁶² Azt panaszolják, hogy „Mátyásról nincs egy növényünk, bányánk, ezredünk, intézetünk stb. elnevezve”. Emlékének nemzeti ünnepet szentelhetnének, „de nem pórit, mely a lomhaság vagy henyesség kedvelt bálványának szenteltek és nem is oly úrit, melyen többnyire kettőért szokván enni, háromért inni, csupán állatosságunk has-isteneinek szoktunk áldozni, hanem *nemzetit*, a feledhetlen nagy királyt halhatatlanítót s nemzetünket követésre méltó nyomdoki után buzdítót.” A király születésének közelgő négyszázadik évfordulójára kolozsvári szülőházát nevelőintézeté alakíthatnák, míg a fővárosban megválasztása vagy bevonulása okán tarthatnának emlékünnepet Rákosmezőn, esetleg a Duna jegén, „hogy ott álljanak el nem puhult tisztelői, hol hajdan a Hunyadi-ház fegyveres barátai.” Székesfehérváron halála évfordulójára lehetne emlékezni, Vörösmarty írhatna sírverset számára.⁶³

A helyszín kiválasztása is összefügg a szobor üzenetével. Ezért javasolják többen a Gellért-hegyet, amely mint „ünnepélyes megszentelt pont” tornyosul a Duna és a város fölé. Mátyás úgy tekinthetne le innen „hálás hazájára, mint éltében, midőn szerelmes nemzete boldogságába, költői tündér fönlengéssel megállott e halmokan.”⁶⁴ Budán ajánlották még a vár udvarát,⁶⁵ a Sándor-palota előtti teret, Pesten pedig a Piac-teret.⁶⁶ Később Pest megye és a város közgyűlése javasolta még a városháza teret (ahol az uralkodó állítólag lakott, „innét bölcs királyi rendeletei az egész országba intéztettek”), a Színház-teret (a mai Vörösmarty tér) és a szerviták kertjét is.⁶⁷

(*Vélemények*) Azt gondolnánk, a közvélemény egyértelműen támogatta a tervet, pedig szép számmal akadtak, akik még a nagyméretű szobor létesítésének gondolatával sem értettek egyet, megkérdőjelezték annak szükségességét. Szerintük Mátyás emlékét nem ilyen módon kellene megörökíteni. „Korunkat meglepte a háladatosság” – mutat rá egyikük, a múltandó emlék fölösleges mindaddig, amíg az emberek nem ismerik azt, akit ábrázol. Az „elkorcsosult” nép ugyanis megfedkedzik a hajdani nagyságról, képtelen fenntartani „elődei dicsőségét”, akár még „ki is dölhet a nemzetek sorából”. Hasznosabb lenne ágyúgolyót önteni az ércből, Mátyásnak pedig elég lenne egyszerű mellszobor. Valamely elhunyt kiválóságra való illendő megemlékezés módja lehet az is, hogyha megismerik, megértik életművét, és annak folytatására törekcsenek.⁶⁸

A vita ezen a téren is szorosan kapcsolódott a reformkorhoz, hiszen arról szól, melyek az igazán életbevágó, sürgető feladatok, vajon ezek közé tartozik-e az emlékmű. Csodálkoznak rajta, miként bocsátkozhat a nyugathoz képest elmaradott ország fényűzésbe: „Mi kicsinyek vagyunk még más nemzetek mellett, ne tegyük még most azt, mit ők, mint nagyok is ritkán tesznek” – ez az „utómagyarok” feladata lehet. „Haladjunk elé természetesen, ugrásában soknak lába megficomodék.” Mátyás jó szülöként „szegény szerető gyermekeit” minden bizonnyal fölmenti „oly hálaérzés megszobrosításától, mely kárukra lenne”, „jó hazafiként” és „nemes lelküleg” nem kívánhatta, hogy így emlékezzenek meg róla. Azt mondaná utódainak: „még szegények vagytok, s nincs fölöslegetek, mit pazaroljatok a holtakra, hagyjatok békét az emlékszbobroknak... ti élők vagytok az enyészetnek készítenő szobrok helyett támogassátok a nyomorultak életét.”

A nagy történelmi személyiségek amúgy sem szorulnak szobrokra, kiválóságukról eredményeik tanúskodnak, ők „feljebb vannak” annál, hogy ilyen emlékművekre lenne szükségük. Megfelelő emlékként szolgálna például a szegények oktatását biztosító, vagy a rászorulóknak segítséget nyújtó, Mátyásról elnevezett „nemzeti intézet”, esetleg egy pesti lelenház, melyekre sokkal nagyobb szükség van. Az ezekről merengő szerző a nagy

királyt „intézetében” tudósok közt képzelet el, „népszerűt a nép között”, azokat pártolva, és nemzetét általuk emelve. Mintaként a bécsi orvosi akadémiát, a Josephinumot, illetve a nemes ifjak számára létrehozott nevelőintézetet, a Theresianumot állítja – ezekben „nagyobb” II. József és Mária Terézia, mint bármely óriási lovas szoborban vagy kődarabban.⁶⁹

Egy pozsonyi lap is inkább „közreható, egyenesen és szakadatlanul nemesítő, javító vagy boldogító rendszerű” intézeteket javasol a szobor helyett.⁷⁰ Műszaki egyetem vagy művészeti akadémia, esetleg szobrász-műhely kialakítása nagyobb hasznára válna a nemzetnek, mint Mátyás szobra, mely „egy szép nyári éj szülte álmokkép”. Előbb embereket kellene képezni, akik képesek értékelni a művészeti alkotásokat.⁷¹ A francia kórsággént bemutatott szoborállítási láz valójában a fényűzés jele, nyomán a számtalan emlékmű közönségesse, a cél pedig eszközzé vált, miközben a művészek mesterekkel alacsonyodtak. Valójában Európa önmagát akarja megörökíteni, nem az érdemet ismerik el, hanem a hazafias büszkeség oltárán hoznak áldozatot. Ilyen körülmények közt „kevés dicsőség szoborral tiszteltettni.”⁷² Egy franciából fordított és a magyar viszonyokra is utaló cikk mottója: „Emlékoszlopok itt! Emlékoszlopok ott!” E szerint a kései utódok által emelt szobrok nem segítenek az egykor nehézsorsú hírességeken, nem érdemes őket csupán a szűkölködő művészek támogatása végett elkészíteni, sem a hála kifejezése vagy a fiatalok lelkesítése nem kellő indok mellettük. Pusztán a „tisztán művészeti” szempont számít.⁷³

Sokan az ország szegénységét emlegetik: „ha emléink az egeket vernék is, mit ér, ha alatta a nyomor s inség könnyeket hullat?” Inkább a népet kellene arra az életszínvonalra emelni, ahonnan majd „a valódi érdemet szobrok nélkül is méltányolni képes!”⁷⁴ Amíg „temérdek szoborfölötti szükségünk van,” a tervezett alkotás a fölösleges pénzkiszórás jelképévé válhat.⁷⁵ Egy Zemplén megyei árvízről szóló tudósítás arról panaszkodik, hogy százezrek kerülnek az éhenhalás szélére, miközben „hazafi társai Pesten, hogy kacaghassanak színházat építeni adják ki pénzeiket. Van itt szomorú darab elég, segítsen könnyeinket letörölni, s öröm kacajra fakadni víg darab nélkül is, s szebb szobrot lehet ekként állítani a szándéklott Mátyásénál.”⁷⁶

Mások ellenben úgy vélték, az ország bajait azzal nem orvosolhatják, ha lemondanak a szoborról. Amint a gazdagok megszűnnek pazarló életmódot folytatni, például vagyonokat költeni külföldi fürdőkre, Párizsból rendelt ruhákra, ahogy a tehetősebb középosztály tagjai közül eltűnnek azok, akik „lármáznak a hazafisággal, de a hazáért egy krajcárt sem akarnak adózni, mindjárt minden fog menni... lesz színház, szobor, s minden.”⁷⁷

A mindkét oldalról megfogalmazott, ma talán demagógnak nevezhető érvekkel nehéz vitába bocsátkozni. Az egyik fél úgy véli, ha sohasem lesz Mátyásnak szobra, akkor is maradnak koldusok Pest utcáin, és nyomorgó parasztok vidéken – miért maradna hát „az ő úgynevezett könnyeik” miatt a főváros „egy ily nagy dísz nélkül”?⁷⁸ Ezzel szemben mások arra hivatkoznak, hogy az ország jelen állapota „nem enged szobor állítást”, hiszen sokaknak a mindennapi betevőre sem jut: „mennyi nép csődül Pestre dolog végett? és mennyi sínylik a pesti piacokon, Duna partjain, munkát eléggé nem kaphatván, legtávolabbi vármegyéből is? Mennyi van még egész országunkban szerte szét...” Naivitás azt hinni, hogy azok, akiknek a kikerülhetetlen költségekre egy krajcár is sok, „holmi negédes célszerűtlen, sőt vészhozó” ügyért ennél jóval többet fognak majd adni!⁷⁹ Válaszként leszögezik, hogy aki a Mátyás emlékműre adakozik, abban „ki nem aludt a háladatosság szikrája, ég benne a felebaráti szeretet, és virágozik az emberi valódi érzés is,” nyilván más közhasznú célokra is áldozni fog.⁸⁰

Az adakozás minél szélesebb körű kiterjesztése azért is fontos lenne, mert az emlékmű úgy felelne meg igazán céljának, „ha az egész nemzet köz áldozatiból emeltetik”, így válhat azzá, aminek lennie kell, azaz „a nemzeti közérzelem” kifejezésének. Azt is kiszámolják, hogy ha az ország minden lakosa, vagy akár csak a felük jótékonykodna, nagyon kis összeg is elég lenne a sikerhez, sőt még az is elhangzik, hogy az adománygyűjtés sikerét megkérdőjelezni „annyi, mint a nemzet erkölcstelenségét előlegezen föltételezni.”⁷⁸¹

Mások ellenben úgy vélik, a szoborállítás olyan módon lehetne valóban országos ügyggyé, ha az országgyűlés hozzájárulásával, közpénzből valósulna meg.⁸² Bírálták magát a gyűjtés módját is: érthetetlen az alsó és a felső összeghatár, amivel a közönség adakozási szabadságát korlátozzák: az előbbi a szegényeket zárja ki, az utóbbi a módosak felajánlásainak szab gátat. Amennyiben a társaság a szobor megvalósítását valóban „nemzeti közóhajtás teljesítésének vallja”, kötelessége lenne minél tágabb kör felé nyitni és bevonni őket.⁸³

Több hozzászóló nem feltétlenül a szobrot helyteleníti, azt csupán hátrébb helyezi a fontossági sorrendben. A társaság igyekezzon a népre hatni, tevékenységét „kezdje meg a népnevelésen”, ajánljon fel jutalmakat szakkönyvekre, a „legjobb tanításmódok felfedezésére”. Ugyanis „első a nép, első a nemzet nagy tömege, aztán jőjenek a kasztok és művészek.”⁸⁴ Megismétlik: nem nagy emlékszoborral kell kezdeni a munkát, hanem szobrász-műhelyt, -iskolát, akadémiát kialakítani, több évre meghívni egy jeles külföldi művészt, aki képes lehet segíteni a magyar szobrászat megalapozásában.⁸⁵

Az összegyűlt pénzt inkább a tudomány előmozdítására fordítsák, ha eljön az ideje, elég lenne egyszerű mellszobor, hiszen lejárt már a „kolosszális” szobrok ideje. A hirtelen felvetett nagyszabású terv a sietség, az erők szétforgácsolódásának a jele: „hazánk ereje elcsigázott a szaggatásig, a külföldiek utánzása végett, ide s tova kapkodást mutató köztárgyakra!”⁷⁸⁶

Összefonódik a reformkor népnevelő, kulturális programja, a szegények, műveltenek felemelése az emlékezet ügyével. A múlt felidézésének nem csupán a nemzeti öntudat megerősödését kell szolgálnia, azt összeköthetik a nép felemelésével, szellemi gyarapodásával. Egy másik álláspontnak megfelelően elsőként tudományos pályázatot kellene kiírni az uralkodó korszerű életrajzának megírására, amit utána nagy példányszámban nyomtatnának ki, a népszerű lapokban folytatásokban közölnének, szétküldenék a megyékbe, ahol a tisztviselők és hitszónokok által magyarázva, gyűléseken olvasnák fel. A vásárokba járó könyvadások pedig olcsón árulnák a „sületlen, erkölcstelenség s babonaterjesztő históriák helyett.” Ezt követően Európa jeles művészeihez intéznének felhívást a szoborra, majd szigorú művizsgálat alá vetnék a beérkezett javaslatokat, miközben itthon képzőművészeti akadémiát kellene alapítani, amely képes lenne kinevelni a jövő hazai művészeit.⁸⁷

Válaszként elhangzik, hogy például Franciaországban is sok az írástudatlan, a szobor a városkép részeként emeli annak fényét, Európa számos nagyvárosa büszkélkedhet ilyenekkel, „csupáncsak a magyar Pest legyen tehát a nélkül?”⁷⁸⁸ A szoborra áldozni egyébként is hazafias kötelesség, mindenütt, „ahol igaz magyar vér buzog, a szobor lelkes pártolásra talált,” az ügy a legjobb úton halad a megvalósulás felé.⁸⁹ Felháborító meglepődni csupán Mátyás életrajzának széleskörű terjesztésével: „csak szemem szám elállott... hát elegendő egynéhány vers, egy kis nyomtatott értekezés, vagy egy futóírás arra, hogy az egy oly nagy fejedelem emlékéül, kit Európa félve csudált, a késő maradéknak hagyassék.” Elfogadhatatlan, hogy pusztán egy „íráskával”

vagy egy mellszoborral emlékezzenek Mátyásra, ami lealacsonyítaná őt: „ha azt képes volna nemzetem tenni, akkor szégyenleném, hogy magyarnak születtem” – fakad ki az egyik hozzászóló.⁹⁰

Sokak nemtetszését váltotta ki a két ügy szerencsétlen összefonódása: a Mátyás szobrot el kellene választani Ferenczy István megsegítésétől. Már a legelső hozzászóló rámutat: „itt elsietés van a dologban”, a művészt külön kellene „jutalmazni”.⁹¹ Egy másik vélemény szerint, „ha megtudják szomszédaink, hogy Mátyásnak azért adunk életet, hogy Ferenczy éljen, ez nem nagy dicséretére válik” a magyarságnak.⁹² Egy harmadik hangsúlyozza, hogy a „nemzeti célt” nem rendelhetik Ferenczy alá.⁹³ Egy negyedik kereken leszögezi: addig nem tudja anyagilag támogatni a társaságot, amíg nem győződik meg róla, hogy „annak célja valóban a szobrászat honosítása, nem pedig valami egyes embernek oly úton felsegélése, hol a feladatnak meg nem felelhet”.⁹⁴ Ilyen módon a másodlagos kérdés (vagyis a szobrász személye) megelőzte az elsődlegest (az emlékmű tárgyát), azaz „Mátyást nem annyira önmagáért, mint inkább az anyagi jólétben biztosítandó Ferenczy kedvéért szándékoznak szoborba foglalni, s így a főcél: Ferenczy szobrász pártolása, melynek elérésére Mátyás király alárendelt személye szolgál eszközzel.” Az emlékmű ilyen okból történő megvalósítását „tiltja a hazafiság, tiltja a művészet örök törvénye.” Ferenczy pártolása ugyan „szép hazafíúi tett”, de annak nem a király rovására kellene történnie, az emlékművet „Mátyásért”, nem pedig „az egyetlen egy magyar szobrász” kedvéért kell felállítani.⁹⁵ Ferenczy „méltatlan” a feladatra, önkéntes felajánlásokból összegyűjtött évdíjjal lehetne biztosítani, hogy gond nélkül éljen művészetének, és jeles művekkel gazdagítsa hazáját, de a Mátyás-emlékművet nem bíznák rá.⁹⁶

Egy ilyen hatalmas munkát, „óriási nemzeti vállalkozást” pályázat útján kellene létrehozni. Az emlékműnek „páratlan remeknek kell lennie”, ami csupán úgy lehetséges, ha külföldieket is bevonnak (mint például az akkor épülő Lánchíd esetében), a szobrot lehetőleg „Európa legelső művésze” készítse. A nyílt pályázaton bárki részt vehetne, a beérkezett munkákat nyilvánosságra hoznák, és azokat a „nemzet” is véleményezné.⁹⁷ Novák Dániel, a kor termékeny művészeti írója a döntést nem bízza volna a nagyközönségre. Úgy látta, az előkészítés természetes folyamata is felborult: elsőként a helyszínt válasszák ki, ugyanis a szobornak illeszkednie kellene a környezetébe, „idomzata” attól függ, hová kerül. A környező épületeket is feltüntetett „helyzeti tervet” vagy „perspektíva-rajzot” hozzáférhetővé tennék a nyílt nemzetközi pályázat résztvevői számára. Ezt követően lehetne megfontolni, milyen jellegű emlékmű volna alkalmas a kiszemelt térre: álló vagy lovas szobor, márványból vagy ércből készülne, talapzatra, esetleg oszlopra állítva mutatna-e jól. A beérkező pályázatokat szakértők bírálnák el a bécsi képzőművészeti akadémián, hiszen Magyarországon nincsenek hozzáértők. Így lehetne elkerülni, hogy olyan munka kerüljön köztérre, „amely a nemzet méltóságával meg nem férhet.”⁹⁸ Más is hangsúlyozza, hogy amennyiben a nemzet állítja fel a szobrot, annak hozzá méltónak kell lenni. Ferenczyról viszont a kor ünnepektől szobrásza, Thorwaldsen állítólag azt mondta, hogy „igen jeles kőfaragó, s lábujjak készítésénél különös ügyességgel bír.” Felelőtlenség lenne neki adni a munkát: mit fog szólni az utókor, hogyha a nagy uralkodó emlékét egy nevetséges alkotás („popanc”, azaz rém) örökítené meg? A szobortársulatot „balutakra vezette a nagyon forró honszeretet”, hiszen nem a megfelelő művészt választották ki a feladatra.⁹⁹

Természetesen akad, aki Ferenczy védelmére kel, ám nem tehetsége okán, hanem nemzeti büszkeségből ragaszkodik személyéhez: hiszen ha tőle megtagadnák a szobor készítését, azzal „egész Európa hallatára kikiáltanák”, hogy az ország nem képes saját

erejéből „egy dicső szobor felállítására”. Ezzel e téren is a külföldre szorulnának, „s ekképp kora sírt ásnánk a művészeknek, hogy csak feljaro lélekként lézengjen közöttünk.”¹⁰⁰ Személyeskedéssel, hazafiatlansággal is megvádolják a berzenkedőket, akikből hiányzik a „nemzeti érzés”, vélekedéseiket „töbnyire fellengzős kozmopolitizmus” jellemzi.¹⁰¹

Másfelől úgy vélik, el kell különíteni „az akarat-méltánylást a kivitel helyességétől”: Ferenczy jószándéka, hazafisága még nem biztosítja műve kiválóságát, túrnie kell a bírálókat. Fontos a nyilvános kritika, „mert ha valahol, itt bizonyára helyén van a vox populi”.¹⁰² A vita résztvevőinek jelentős része osztja a legelső hozzászóló javaslatát: Ferenczy készítsen mellszobrokat a Nemzeti Múzeum számára, addig, amíg „Pest megye lelkes, tehetős, buzgó s hazaszeretettől lángoló fiai országos indítványba hoznak egy nemzeti dicsőségünkhöz illő panteont, hol mint méltó helyen felállítva legyenek hazánk jeles fiai s leányinak mesterkézzel készült szobrai; legyenek azok királyok, papok, vezérek, kormány férfiak, tudósok.”¹⁰³ Ha a magyar művész nem is alkalmas egy hatalmas köztéri szobor elkészítéséhez, nagyban hozzájárulhat a nemzeti panteon megalkotásához, ami számára is „jobb s több érdemet szerző terv”, mert ezzel a munkával tökéletesedhet, és „lelkét is jobban kielégítheti.”¹⁰⁴

Erre jó lehetőséget biztosítana a Pest megye által az országgyűlésnek benyújtott indítvány, amely javasolta, hogy Ferenczyt nevezzék ki a Nemzeti Múzeum képzőművészeti osztálya felügyelőjének, ahol mellszobrokat készítené a nemzet nagyjairól. E javaslatot azonban 1840-ben a felsőház nem támogatta.¹⁰⁵

(Ferenczy tervének hatása) Már javában zajlott a vita, amikor napvilágot látott Ferenczy terve, amelyet a pesti Piac-térre szánt. Ezen az uralkodót lóháton kívánta ábrázolni, fején borostyán-koszorúval, földön lévő pajzsok, sisakok, fegyverek halma fölött. A művész igyekezett áthidalni a helyszíneként szolgáló forgalmas köztér hétköznapisága és az emelkedett emlékezéshez szükséges ünnepélyesség közti ellentétet. Az ércből készült szobor ugyanis nagyméretű sirkamraszerű talapzatra kerülne. Ezen elől *Mátyás királynak*, két felől pedig *A törvények védőjének* és *A szép és jó tudományok ápolójának*, hátul pedig *A legjobb király emlékezetének háladatos utódai* felirat lenne, kívül pedig fehér márványból készült mozgalmas domborművek díszítenék. Az antik mintára készült föld alatti sírház, a „szentek szente”, mauzóleumhoz hasonló szerepet töltene be, itt helyezte volna el Ferenczy a király mellszobrát, mögötte kőbe vésvé rövid életrajzát, valamint a Mátyás életének fontos eseményeit megörökítő további fehér márvány domborműveket (melyeken az uralkodó mellett többek között felesége, Beatrix, apja, Hunyadi János, és nagybátyja, Szilágyi Mihály látható). Ezzel olyan helyszín jönne létre, ahol a bemutatott történeti személyiség élete, tettei megihletik, lelkesítik a nézőt, az ott látottak „újabb meg újabb eszmét gerjesztenek benne”.¹⁰⁶ A külső világ zajától elzárt, ám természetes fényvel megvilágított elmélkedésre alkalmas térben a látogató átélheti az elmúlt idők felemelő pillanatait, a hajdani nagyság iránti nosztalgiát, egyúttal betöltheti őt a nagy tettek véghezvitelének vágya is. Az egyik domborművön például az alvó nép látható és az áldozó Génius, fölöttük „A lángésztlől lón a világosság” felirat, amely Mátyásra a magyarság szellemi ébresztőjeként utal. A művész összetett képet szeretne nyújtani a királyról, akit a lovas szobor úgy mutatna be, mint hős, törvényszolgáltató, a tudományok s művészetek barátja, míg a talapzatban elhelyezett térben viszont „a sors súlyos keze alatt szenvedő emberként” jelenne meg.¹⁰⁷

A vitában kezdetben csupán a szobor anyagáról tudtak véleményt nyilvánítani. A társaság tervei szerint hazai márványt használnának, ám többen kifogásolják ezt: ennyire fontos nemzeti emlékeknek a „romlékony márvány” helyett „századokkal dacoló”

érből kellene készülnie, hiszen szabadtérre az való.¹⁰⁸ Akadnak, akik hosszasan érvelnek a márvány mellett is.¹⁰⁹ Szamba veszik a korszak fontos európai emlékműveit, és leszögezik, hogy Mátyás szobra méltó kell legyen Napóleon párizsi, IV. György londoni, II. József bécsi, vagy I. Miksa müncheni szobraihoz, nem lehet azoknál kisebb.¹¹⁰ Guttenberg mainzi, Luther wittenbergi és Schiller stuttgarti emlékműve szintén követendő példát jelent. „Mátyásnak inkább semmi emlék, mint középszerű mű” – szögezi le egy másik hozzászóló.¹¹¹

A nyilvánosságra hozott tervet szinte egyöntetű elutasítás fogadta. Elsősorban az uralkodó testtartását és öltözékét kifogásolták: nem elég magyaros, nem elég hősies, nem sugároz kellő méltóságot. Elsőként maguk a szobortársaság tagjai kifogásolták a király fejtartását és nem kellően nemzeti öltözékét.¹¹² Válaszként Ferenczy számos lapban és a társaság kötetében is közzétette magyarázatát, amelyben az előrehajtott fejet a lovaglás természetéről, anatómiai sajátosságairól szóló hosszas értekezéssel, valamint antik példákkal védte, és azt is hozzátette, hogy a magasan levő alak arca így lesz jobban látható a néző számára.¹¹³ Egy öccsének írt levelében arról szólt, hogy a fejhajtás a tömeg iránti lenézést is kifejezi: „haszontalan, népek salakja, semmi pórhad”.¹¹⁴ Az öltözéket a hősök kötelező eszményi, istenítő (apoteosis) viseletének tartotta, amely általánosan elterjedt, nem görög vagy római, „semmi nemzethez, sem tartományhoz nem tartozik”. Az emlékműegyüttesen összesen hat alkalommal jelenik meg Mátyás, aki a főalakon túl a további ábrázolásokon már nem idealizálva szerepel, és ott szerinte magyaros elemek is felfedezhetők rajta.¹¹⁵

Ezek az érvek cseppet sem győzték meg a közvéleményt, amely kétségkívül idegenkedett a külföldi minták utánzásaként felfogott klasszicizmustól, helyette nemzeti jegyeket, eredetiséget követeli. A fogadtatás jól tükrözi azt a stílusváltást, az ízlés módosulását, amely a művészetek csaknem minden területén végbement a korszakban.

Azonnal összevetették a terveket az ismert magyarországi és nyugati mintákkal. Sokan kifogásolják az anakronisztikus öltözéket. Míg például a pozsonyi Szent Márton-templom ókorban élt névadójának lovas szobra jóval későbbi huszáröltözéket viselt, a király imperátori „paludamentuma és tógája ezer évvelkel hátrahagyott gondolat.” A feliratból nem derül ki, hogy melyik Mátyás királyt ábrázolja a szobor, így valaki rosszallóan megjegyzi, hogy (a 17. század elején uralkodott német-római császár Habsburg) II. Mátyáshoz jobban illik a szobor, melyen „minden római császár ízlésű.”¹¹⁶ A király fejével balra „vonít, mint egy kéregető zarándok.” A keleti és nyugati birodalmakat „megrendítő” uralkodó „mindkét kezét köpönyegbe dugja, mint egy didergő drótos.” A névtelen bíráló keserűen sóhajt fel a „véghetetlen különbség” láttán „a bécsi imperátor” (azaz II. József szobrának) szabad, nemes, bajnoki tartása, s az itt rajzolt beburkolt alaknak keserves lovon-lógása közt! Sokan tekintenek idegenkedve a 48 éves művész klasszicista stílusára, amelyből hiányolják a magyaros elemeket. Ferenczy „agyrémét kívánja-e tisztelni a nemzet, vagy kedves Mátyása emlékezetét?” – teszi fel a kérdést a nyilvánosságra hozott tervek első kritikusa, aki „magyar Mátyás” helyett csak „idegen ismeretlen lovagot” lát, „oly hideg kebellel, amely hideg a szobor anyaga.” Még a feliratok előtti névelőket is kifogásolta – „a magyar tudós társaság engedelmével.” A szerzőnek a domborműveken sem tűnik fel a nemzeti öltözék, ott is római köntöst lát, ami sértő, „kész komédia” a magyarokra nézve. Úgy véli, le kellene mondani a „művészfecsegés által javasolt majmolásról; legyünk eredetiek, maradjunk magyarok! Most midőn nemzetiségünk oly szépen fejlődik, ne legyünk egy elhunyt idegen nemzet szolgálai utánzó!” Csakis olyan terv elfogadható, amely „nemzeti tiszta magyar s a nagy királyhoz minél szorosabb hasonlatosságú.”¹¹⁷

Felvetik a terv legitimitásának kérdését is: „miként állíthatna fel egy társaság minden megbízás nélkül, csak általában is nemzeti emlékszobrot?”¹¹⁸ Miféle felhatalmazással, milyen alappal rendelkeznek a kezdeményezők egy ilyen nagyszabású vállalkozás kezdeményezéséhez?

Egy másik hozzászóló megértőbb: a terv „nem mutat egyebet, mint lángészt, mély művészi belátást, hosszas tapasztalás által jól megérett ízlést, és a régi szobrászatban való bűvárkodást,” a talapzat fenséges, a sírkamra „oly jó és tökéletes, hogy az ellen szólni sem lehet.” A főalakkal azonban ő is elégedetlen. Mátyás, akitől „a világ reszketett”, „nem mutat semmi hódítói hatalmas szellemet”, szomorúan, búsulva ül lován, „palástjában annyira beburkolózik, mintha fázna és a hidegtől őrizkedne”, vagy mintha egy ütközetbe készülő félénk katona lenne, aki otthon maradt felesége után búsul. Hiányolja a „hősi szituációt”, érthetetlen, hogy Ferenczy miként ültethette Mátyást lovára kezében királyi pálca, kard vagy pallos nélkül. „Soha még se gondoltam volna a nagy Corvinust eldugott kezekkel kard nélkül lerajzolva” – fakad ki a szerző, aki azt is felveti, hogy a királynak kardjával Bécs felé kellene mutatni, jelezve a világnak, hogy meghódította a császárvárost.¹¹⁹

Hasonlóan vélekedik Vahot Imre: magyar felirat nélkül a római tógába burkolt, „kezerejtett szűkmellű főalak, szégyenlősen lesütött s félrehajtott fejével, mély komoly tekintetével, alig lehet egyéb, mint egy félénk hunyászokodó tudós, ki még soha lovon nem ült, valami római klasszikus író.” A domborműveken szintén ókori jeleneteket lát. A szobor a nyárspolgáriasság ideálját testesíti meg, azon Mátyás nem, mint a „diadalmi hódító” és a hős, hanem sokkal inkább „szelíd, lojális, tudományos férfüként” jelenik meg. Ferenczy „a zajos hősiség elvét, mint nála csak külsőségét, a csendes polgári nyugalommal akarja szelídíteni, vagy talán egyesíteni.” A klasszicizmus nemzetietlen jelmezében valójában a legfőbb biedermeier erény, a jóérezésű, nyugodt polgár, a hű alattvaló ideálja rejtőzik – ezzel szemben a művésznak „az egész magyar nemzet legfőbb lelkületét... büszkeséggel páros komoly méltóságát”, a magyar „népfaj természetét, arcvonásait, magatartását, mozgását” kellene kifejeznie. A romantika fénykorában „nemzeti irányra van szükség” – fejezi ki az új nemzedék elvárásait a hűs esztendő újságíró, aki Mátyásra mindenképpen magyaros öltözetet kíván. Nincs szükség a külföld tévedéseinek „majmolására”, a rómaiság bálványozására. „Még csak a gondolattól is borzadok, látni Mátyást a művész idegen terve szerint, melynek létesítése csak gyűlölt százados ellenünk emlékeztetne” – fejezi be végül gondolatmenetét.¹²⁰

Nem csak a pesti fiatalember, az ugocsa-i nemesek is idegenkednek az emlékműből áradó római szellemtől, amely Európa szinte bármely más nemzete esetében érthető lenne, hiszen hatott rájuk a romanizáció – a magyar szobrászat előmozdítására alakult társaság részéről viszont elfogadhatatlan. A hódító hős, a „vitéz-tekinetű magyar dalia”, a nagy király helyett a lovon ülő ferde hátú férfiban „egy bú- és kor-nyomott romai konzulra” ismernek, aki minden bizonnyal számos veresége és a köztársaság hanyatlása miatt oly szomorú. A nyomasztó szobor láttán „a keblet bánatos érzelmek szállják meg”, semmilyen hősiesség jegyet nem sikerül felfedezniük rajta, hiányzanak „a harcok erős fiát, a szilárd s derült tekintetű férfit” jellemző „Hunyadi-arcvonások”.¹²¹

Ők is szóvá teszik a kiáltó különbséget az emberszerető II. József (bécsi szobrának) fenséges tartása és Mátyás levert, szálnalmas és csüggedt alakja, görnyesztett feje, idétlen ülése közt. A Ferenczy által felhozott érvek a lovaglásról elfogadhatatlanok, „a délceg tartású s férfias állású lovag nyeri meg a tetszést.” Az is egyértelmű számukra, hogy a király egykor magyaros öltözetet hordott, ezért nem értik, miért öltöztette Ferenczy római tógába „nemzetének díszes és nagyszerű ruhája helyett, melyben ő népe közt

megjelenve lelkesüléssel tölté el hű magyarjait.” Ezt történelemhamisításnak minősítik: egy „valóságot ábrázoló” szobornak ugyanis a ruházat terén is „históriai igazságúnak kell lenni.” A talapat „szép és művészi” ugyan, „de mily kár, hogy az is annyira leheli a római szellemet.” A magyar törvényeket tartalmazó „szent könyvet” római csoport veszi körül, „holott kacagányos magyarok alkoták azt, tisztelék s védelmezik majd kilenc, változatteljes század óta.” Egy másik jelenetet az egyik domborművön római ünnepnek vélnek. Összességében szomorúan állapítják meg, hogy a társaságnak a tervekből „sikerült” mindent száműznie, ami a szoborra „a nemzetiség külsajátságát lehelte volna.”¹²²

A már idézett Novák Dániel az elkészült tervről is kifejti az álláspontját. A „méltán becsmérletes” rajz alkalmatlan az emlékmű megítéléséhez, nem tükröz valamely perspektívát, hiányzik róla a helyszínrajz, a tér, a környező épületek bemutatása – ha így terjesztenék be a bécsi művészeti akadémiára, azt visszaküldenék hiánypótlásra. Mindenképpen új, „tisztá és szigorú ízléssel” készült, „igaz” rajz kellene. A szobor tervének elkészítése és megvalósítása másféle erényeket követel meg, ezért azokat elválaszthatnák egymástól. A terv méreteit, arányait, anyagát részletesen összehasonlítja számos frissen készült európai emlékművel, miközben hiányolja a ló kantárát, zavarónak tartja az előtte halomba hányt fegyverhalmazt tetején egy turbánnal, a királyt borító „idegen kosztümöt”. A mély gondolkodásba merült uralkodó bujdosóhoz hasonló, oly belső fájdalom gyöttri, akár Napóleont a lipcei csata után, kezeit talán a fagyás miatt rejtje el. Bárhol is állítanák fel a szobrot, annak olyannak kell lennie, „mely díszére s dicsőségére szolgál a hazának”, azzal ugyanis „az ország becsülete forog kockán, nehogy utóbb is a művelt külföld makacsság s tudatlansággal vádoljon bennünket.”¹²³

A kérdés iránti érdeklődést jelzi, hogy számos lap közli (még német fordításban is) a sértett Ferenczy válaszát, melyben kioktató hangnemben, fölényeskedve elutasít minden bírálatot – azok szerinte nem műve, hanem személye ellen szólnak. A „fogcsikorgatva” tiltakozókat tigrishez („melynek nyelve oly durva, hogy még mikor nyal, akkor is vért bocsájt”), tövises kórohoz („melyekhez nem lehet oly vigyázattal nyúlni, hogy ne szúrják”), skorpiókhöz („melyeknek fullánkjuk mindig dőfésre van szegezve”) és pókokhoz („melyek nemcsak a templomi szent edényeket, de magok Jupiter és Hercules arcait is hálóval beszövik”) hasonlítja. A kifogásokra valójában nem válaszol, saját érdemeit, hazafiságát, a művészet oltárán hozott áldozatait hangoztatja.¹²⁴ A szokatlanul nyers írás értetlenséget vált ki, és nem tesz jót a szobor ügyének. Válaszként rámutatnak például, hogy egy ilyen horderejű ügyben igenis mindenkinek joga van a hozzászólásra, sőt annak fontossága miatt kívánatos, hogy minél szélesebb körben vitassák meg a terveket. Felvetik, hogy a szobor kisméretű mintájának másolatait hordozzák körbe az országban, és ha azok nagy tetszést aratnának, „akkor állna jogában Ferenczynek lenézni kritikusait.”¹²⁵

Ugyanebben az időben készült el a szobor gipsz-mintája, amelyet a szobrász budai műhelyének udvarán lehetett megtekinteni.¹²⁶ Ferenczy elégedetten úgy vélte, ezzel „sok ellenséggemen győzedelmeskedtem.”¹²⁷ A társaság 1840. november 13-i nagygyűlésén üdvözölte a kiállított munkát, amely a „hirtelenkedve” írt bírálatokat „cáfolja”. Azonban kétségtelenül ők is érzékelték a hiányosságokat, hiszen Mátyás alakjának növelésére, és római öltözékének „keleti félévé” módosítására kérték a művészt.¹²⁸

Egy újabb cikk szerzője csalódottan számol be a munka megtekintéséről, hiszen látványától „semmit sem érzett” – csak bosszúságot, amiért igazolást nyertek a rajz alapján nyert korábbi benyomásai: „semmi szebbet, semmi fönségesebbet, semmi nemzetibbet” nem látott rajta. A római palástot hordó, lekonyult fejű, kolduló tekintetű,

fájdalmas arcú uralkodó „minden méltóság, minden királyi fönség nélkül” jelenik meg, nem is emlékeztet „a fekete sereg bajnok” királyára, „ő nem a Giskra-hódító, nem a Bécs-ostromló Mátyás”. A sajátos vonások legkisebb nyomát sem találja a lovagon, akit „Magyarhonunkon kívül bármely országban, bármily nemzetbeli hős (ha hősnek mondható az alak) gyanánt föl lehetne állítani.” Képtelenségnek tartja, hogy csupán a paripa szügyelőjén jelenik meg egy apró magyar címer, ami azt bizonyítja, hogy a művész nem fogja fel e szimbólum jelentőségét. A talapzat domborművei bárhol állhatnának, ha nem volna magyar föliratuk, a talapzat „ebfül-fejű” oroszlánjai idomtalanok, ugyanott sok a holló (legalább 40 pár), az egész aránytalan, a túl magas és nagy alap miatt a lovas szobor veszít hatásából.¹²⁹

A szoborterv szinte egyöntetű elutasítottóságát jól jelzi Kossuth Lajos csodálkozása a Pesti Hírlap egyik korai számában, miután egy német nyelvű lap dicséri Ferenczy tervét.¹³⁰ Számára az a „legkülönösebb”, hogy „a külföldi műbíró szakadatlan s túlzott dicsérettel halmozza a művet,” míg a magyar újságírók, kiknek „alkalmuk sincs a képzőművészet megismerésére, az említett szobrot nagyobb szigorral s többnyire rosszalgatva ítélték meg.”¹³¹ A Mátyás-szobor tervének ismertségét és a tőle való idegenkedést jelzi egy németországi szobor avatásáról szóló tudósítás arról, hogy nem burkolták római köpenybe a 18–19. században(!) élt író, meghagyták német öltözkézt – a szerző az eljárást a Mátyás-szoborra is alkalmazhatónak véli.¹³²

(Hunyadi Mátyás emlékezete) Érdekes megfigyelni, miként idézik fel az emlékezők Mátyást, uralkodásának mely vonásait emelik ki a reformkor gyermekei, és milyen mértékben kritikusak vele szemben. A sok hozzászólásból kibontakozó történelemkép jelzi az akkori elvárásokat a nemzeti nagyságokkal szemben, miközben jól tükrözi az olyan kérdések fontosságát is, mint a magyar nyelv elismertetéséért folytatott küzdelem, a tudomány, a művészetek kiemelt helye.

Az eredeti felhívás máris meglehetősen összetett képet nyújt Mátyásról, hiszen úgy akarják megörökíteni, „mint király, mint hadvezér, mint ember, mint tudományok és szép mesterségek barátja, kegyelője, a haza és emberiség jótévedője.” Ezekben a szerepkörökben Mátyás „egyaránt nagy.”¹³³ A 19. század első fele a nemzet csinosodásának, a pallérozottság, a művelődés terjesztésének az időszaka is, ezért az egyik tervezett felirat alapján a „a szép és jó tudományok ápolójának” kívánnak emléket állítani, Mátyás két különálló szoboralakban megjelenő főerénye pedig a tetterő és a tudomány.¹³⁴

Egy fiatal tanár szerint „nagyobb emberünk Mátyásnál nem volt, s tán egyhamar nem is lesz.” A király egyaránt jeleskedett a „trónon, bírói, országgyűlési szónokszákon, csatasíkon, az őt szinte négyszázad múlva sem feledhető néptömegben”, miközben „a tudományoknak hí barátja s kegyelője, az emberiség- s világtörténet mezején is dicső.” A szobornak ilyen alakban, nagyszerű „emberi s reformatori szellemében”¹³⁵ „a haza emelése fölött magas és teremtő tervekbe merülten,” a „messze jövőben is számtalan nemzedékre áradandó boldogság előérzetében” kellene feltüntetni őt. A király „mint varázsképen látja maga előtt a viruló hazát s annak szívet Budapestet” azokkal az „üdvös intézményekkel”, melyek emelik fönyét. Ezért talán nem volna szerencsés őt lovon ábrázolni, a „hatalmas hódítói szellem” inkább a „harchősökre” jellemző, „nem mintha Mátyás hős nem volt volna, hanem mert hazáját boldogítani, nemesíteni törekvő s tudó szelleme mellett a hősi alárendeltnek s csak mint arra eszközül szolgálónak mutatkozik.” Helyette Hunyadi János és Zrínyi Miklós jobban képviselhetnék a hadi erényeket.¹³⁶

Egy másik vélemény alapján a király „diadalmos hadvezér, rendszervédő nagylelkű honfi”, aki „elsőként figyelmeztette nemzetét a szép művekre, elsőként indította tudományi művelődésre.”¹³⁷ Hasonlóképpen vélekedik az a megszólaló is, aki szerint

az ábrázolásnak az ország akkori (reformkori) állapotát is tükröznie kell. „A hon biztosításán túl vagyunk”, az országot nem fenyegeti számottevő külső veszély, ezért Mátyás célját „a tudományok terjesztésében fogjuk fel”, amit azonban csak egy szűk körben kívánt megvalósítani, miközben elhanyagolta a népnevelést. E mellett „adózatásai zúgást okoztak” ám „ő mégis népboldogító királyul, népatyául marad.”¹³⁸

A társadalmi, gazdasági, kulturális kérdéseket előtérbe állító reformkorban sokan a tudományok és művészetek ápolóját látják benne, aki udvarába csábította a kor kiemelkedő tudósait, művészeit, könyvtárat, egyetemet, nyomdát alapított, számos nyelven beszélt.¹³⁹ Az országgyűlésben egyenes úgy vélték, akár három szobrot érdemelne: egyet nagy hadvezérként, egyet a tudományok pártolójaként, egyet pedig a művészetek, a polgári műveltség emelése miatt.¹⁴⁰

Szobrát nem lehet egy lapon emlegetni Kölcsey vagy Kisfaludy abban az időben elkészült emlékművével, hiszen „a tudományoknak akkori időben legnagyobb értője volt, aki a magyar korona hatalmát több más országokra is kiterjesztette, és aki a magyar nevet égig emelte.” A „despotizmus sötét honában” a tudományokban annyira járatos volt, hogy ez irányú ismereteiről könyveket írtak, „teológus, filozófus, historikus, lingvista (nyelvész), mindegyik egyformán izzadott előtte, ha akármelyikkel is vitába ereszkedett.” Nevezetes könyvtárának nem volt párja, hatalmas királyként a szomszéd országokat „maga előtt a porba homorított, és nem csak híres fekete seregével, de bámulatos katonai tudományai vitték arra is, hogy egyrésről napkelet császáriját meg rezzentvén, más részről Bécset elfoglalván a császári trónba ült” (az utóbbi állítással a lelkes szerző kétségkívül elrugaszkodott a valóság talajáról). Éppen ezért benne „a magyar nemzet, sőt Európa legnagyobb fejedelmét” tisztelhetjük. Míg „Nagy Sándor csak a vitézségben volt halhatatlan, Mátyás a tudományokban is, és mint ember is.”¹⁴¹ Miután többen felvetik, hogy értelmetlen szobrot emelni a királynak mindaddig, amíg az emberek nincsenek tisztában történelmi szerepével, válaszként leszögezik, hogy a legnépszerűbb, legismertebb uralkodó.¹⁴²

Egy másik álláspont szerint Mátyás „korának legnagyobb királya”, akinek idejében a magyarság „mind szellemi, mind anyagi tekintetben óriás léptekkel haladt előre.” Az ország akkori fejlődését csakis az Egyesült Államokéhoz lehet hasonlítani, alig van rá példa, hogy a körülményekhez képest „csak egy nemzet is haladott volna sebesebb léptekkel előre, mint a magyar.”¹⁴³ Mindebben természetesen nem nehéz felfedezni a kor igényét a felzárkózásra, a haladásra, a nyugati államok utolérésére. Ebben az időszakban a harci erények kevésbé vonzóak, elsősorban a gazdasági-társadalmi megújulás kérdései kerülnek a középpontba. A rajongó leírások mintha a múltba vetitenék a reformkorban megálmodott nagy célok megvalósítását. Egy cikkben „a magyar nemzet legragyogóbb Siriusának, a magyar Nagy Sándornak, Julius Caesarnak” nevezik.¹⁴⁴

Mások meglehetősen és meglepően kritikusan írnak az uralkodóról, aki „a nemesi szabadság elnyomásával — minden nemzeti haszon nélkül — legszigorúbb adózatója népének.” A klasszikus műveltség pártfogásával, ha nem is szándékosan, de „nemzeti nyelvünknek leghatalmasabb ellensége”. A megörökíteni kívánt király „nagysága László és Ulászló közt könnyen kitűnő”, halála után az általa „keményen tartott nemesség” „fékből” való kiszabadulása, majd a „közép kormány-út” eltévesztése miatt az uralkodó „néminemüképp oka volt a nemzeti elkorcsulásnak, s a neki segítője a mohácsi gyászos sírnak.” A szobor szükségességét azonban e sajátos vélemény szerzője sem vonja kétségbe: a szobornak Mátyást „mint királyt, mint vezért, mint tudóst” kellene ábrázolnia.¹⁴⁵

Többen Hunyadi Jánosnak emelnének előbb szobrot, fia csak utána következne. Kétségesnek tartják, vajon tehetett volna-e „Mátyás a hazára nézve annyi üdvöst és dicsőt, ha atyja szilárdtsága, s példátlan hazaszeretete számára fönn nem tarja e

hazát!” A „páratlan lelkű apa, hazafi, hős” érdemei és jelleme miatt is érdemesebb a megörökítésre: „mennyit küzdött ellenünkkel s tiszta lelke elleneivel”, méltatlan volna vele szemben, ha nem részesülne emlékműben, vagy „számára csak szobor árnyékot” állítanának.¹⁴⁶ A vita során felmerül a család vitatott eredete is, ám egy hozzászóló ezt nem tartja igazán lényegesnek: ha „Hunyaditól megtagadta volna is a sors a tiszta szitya-származást, tettei e hiányt főlősleg kipótolhatták.”¹⁴⁷

E téren a leginkább figyelemreméltó az Athenaeumban megjelent „szigorúcska élet- s korrajz”, melynek szerzője Vahot Imre „fiatal hazafitársunk”.¹⁴⁸ A későbbi jeles újságíró nagy terjedelemben értékeli Mátyás egész pályafutását. Ő sem fukarkodik a méltató jelzőkkel, „a magyar korona legmagasabb dicsősége” kötődik „az önbecsét arisztokráciai méltósággal, de nem üres göggel érző s éreztető” királyhoz, aki „korához s kivált nemzetéhez képest túl művelt, merényesen vállalkozó.” Hozzá fűződik „a magyar hősi szellem nagyszerű kifejlődése, a legyőzhetetlen fekete sereg... a folytonos diadalmenetek,” harci játékainak pompás ünnepe „az akkori idő ridegségét költői bájjal enyhíti meg,” és egész Európát „valamint a múltban úgy a jelenben is, dicsősége elismerésére kötelezi.” Mátyás legnagyobb érdemei közé tartozik a kultúra támogatása, „a szellemi élet” fejlesztése, aminek köszönhetően Szent Gellért hegyét egy időre „Parnasszussá változtatta át.” Az általa alapított iskolák, tudós társaságok, műgyűjtemények, az uralkodása alatt emelt „fenséges szép épületek”, a gyönyörű kertek, az első magyar nyomda, „a világcsodálta nagy könyvtár” mind „versenyezve díszíték Buda ünnepélyes alakját”, és „megannyi emlékei Mátyás rendkívüli tan- és műszeretetének.”

A reformkor a népnevelés ügyét és a jobbágyok helyzetét is zászlajára tűzte. Vahot ezek fényében viszont kritikusan szemléli Mátyás tevékenységét. Hatalmas hadikiadásainak „gyakori kisajtolása néha országszerte nyomort, inséget, s nem ritkán zúgolódást, elégtelenséget okozott,” a jobbágyok jogait (a lakodalmi vámmentességen kívül) nem bővítette, szabad költözködését időnként korlátozta. Hadjáratai ugyan „fényesek és dicsők, de nem oly hasznosak, mint minőknek az ő diadalmi hatalmához képest kellett volna lenniük.” Nyugati háborúi „tömérdek magyar pénzt és vért” emésztettek föl, miközben az országot „anyagilag és szellemileg” nem gazdagították. Míg Mátyás „a szlávval (vagyis a csehekkel) vesződé, a szomszéd török főlelmetes hatalma nőttön nőtt”, az oszmánok több alkalommal könnyűszerrel betörték a védtelenül maradt Magyarországra.

A nemzeti ébredés, a magyar sajátosságok keresésének és felmutatásának korában Vahot a király szemére veti az erőteljes itáliai hatásokat, melyeknek köszönhetően az ország „rómaitása, elolaszítása minden gondolatán s tettén kirívó vörös fonalként húzódekk át.” A tudósai által terjesztett idegen jogot az ősi „magyar alkotmányra akarta tukmálni,” így „a nemesség fájdalmasan kezdé érezni a Romulus és Rémus véréből öröklött farkastej keserű ízét.” A római szellem népszerűsítése egy „beteges korszakot” fémjelez, a virágzó reneszánsz kultúra valójában idegen, „minden nemzetiség nélküli” volt a magyarság számára, és leginkább csak a királyi udvarra korlátozódott. Ő is felveti a nagy király felelősségét a később bekövetkező hanyatlásért: az ő „hazárdjátéka nélkül századaink tragédiája catastrophal sem bírna.”¹⁴⁹

(A vita újabb szakasza) 1841 tavaszára elcsitult a vita, világossá vált, hogy adományokból lehetetlen előteremteni a szükséges összeget, amelynek addig csak egytizede folyt be. Egy lap figyelmeztet, hogy addig nem is kellett volna munkához látni, amíg a kiadásoknak legalább a fele nem gyűlt össze. A társaság közgyűlésén többen azt javasolták, elég lenne csak a király szobrát elkészíteni, ami múzeumba kerülne, a többség azonban

ezt elvetette.¹⁵⁰ Ferenczy személyes találkozón igyekezett elnyerni József nádor támogatását, aki azonban vonakodott a bizonytalan kimenetelű vállalkozás mellé állni.¹⁵¹

Széchenyi István nevezetes munkájának, *A Kelet népének nemzetkarakterológiai fejtegetései* közt leszögezi, hogy a magyarok nem járnak élen a szépművészetekben vagy éppen „a magasb és fellengző tudományokbani buvárkodásban” – bár egy modern nemzet számára ezek mind fontosak. Viszont az „alkotmányos szabadság, felemelkedett nemzetiség a mi elemünk.”¹⁵² Talán e miatt is sorolja a pazarló és még korai tervek közé a pesti „porba sárba sülyesztendő” szobrot a kisdedővő-intézettel, az amerikai mintára épített tömlőcövekkel, a tudományokat a nép között terjesztő egyesületekkel együtt. E vállalkozások az erők szétforgácsolását eredményezik. A szobrot „emelkedett gondolat”-nak tartja, ódákat zeng az angliai emlékművekről: „Oh felemelkedett nagyság, irigylésre méltó nemzeti állás!” Itthon azonban még nem jött el az idejük, szerinte maga a „nagy Hunyadi... alkalmasint egy garast sem adna, most midőn Magyarország élete van kérdésben, holt szoborra.” A király „keserűn megsiratná”, ha erre a célra kellene fordítani a tetemes összeget, „és még inkább azon becses időt, meg azon csábító tehetséget, meg azon vasszorgalmat”, mely e pénz előteremtéséhez szükséges. Ugyanis „ennyi idővel, ennyi lelkesedéssel, ennyi szilárd állhatatossággal” a nemzet számára sokkal hasznosabb célokat lehetne megvalósítani. Főlöles az indítvány addig, amíg a lakosság nagy része írni-olvasni sem tud, egy talpalatnyi földdel sem bír, a legszebb városok főtere is elhanyagolt, a mocsarak hatalmas területet uralnak, és például kórház is alig van. „Nincs szegény kis Ferenczynknek kenyere; és megesik sok szív, lám rögtön a Mátyásszobori eszme támad fel a magyarnak egén, mint a legfényesebb nyári nap.”¹⁵³

Ezzel a vita újabb lendületet nyert, hiszen Széchenyi könyve hatalmas visszhangot váltott ki. A számos reakció között ott találjuk a szobortársaság neves elnökének, Fáy Andrásnak az írását, melyben úgy vélte, a nemzeti művészet megteremtése elengedhetetlen feltétele a nemzet felemelkedésének, amihez Ferenczy a szellemi élet területén járulhat hozzá. A 12 év alatt összegyűjteni kívánt százezer forint nem „erősztató”, nem gyengíti a nagyobb célokat, az adakozók más nemes ügyeket is támogathatnak a szobor mellett. Szerinte Széchenyi a „kis” jelzőt minden bizonytalanság és szobrász zömök testalkatára érthette, azt pedig természetesen tartja, hogy az ország a művészetek terén is még kezdetleges szinten, „bölcsőben” jár. Hiba Ferenczyt támadni, hiszen nem lehet tőle „hazai haladásunkhoz képest kitűnő nagyságot kívánni”.¹⁵⁴

Kossuth saját válaszában leszögezi, hogy nem adakozott a szobor javára, mivel nem bízik az adománygyűjtés sikerében, és úgy véli, az összeggel „művészet és művész érdekében hasznosabbat lehetett volna tenni, mint szobrot állítani.”¹⁵⁵ Hasonlóképpen nyilatkozik Eötvös József, aki szintén nem pártolja a tervet, hiszen számtalan egyéb „szükségeink”, „szegénységünk” és a művészi tehetségek hiánya „nem engedik, hogy nemzetünk azon hálát, mellyel legnagyobb királyának tartozik, méltán leróhassa.” Kár lenne a hatalmas összeg „céliránytalan” kiadásáért, ám az semmiképpen nem döntené a nemzetet sírba, a támogatók „nemes és tiszta” érzéseit senki sem vonhatja kétségbe, hogyha pedig elkészülne a szobor „a haza talán sem kárt, sem szégyent nem vallana általa.”¹⁵⁶

Vörösmarty Mihály álnéven írt szenvedélyes, és igen alapos kritikát Széchenyi kötetéről – ezt később Beöthy Zsolt „a magyar irodalom legszebb és legnemesebb polemikus apológiájának” minősítette.¹⁵⁷ A szoborügy az író számára szimbolikus jelentőséggel bír, az a művészet rangjáról is szól, az érzelmek nemesítésére alkalmas fejlett irodalom és művészet nélkül ugyanis egy nép nem érdemli meg a nemzet nevet. Az emlékműállítás eszméje korszerű, azt nem szabadna későbbi időkre ha-

lasztani, és e miatt pironkodni a külföld előtt. „Hiszi-e, hogy az irodalom és művészet termékei azon lenyomatok, melyekben nagy s az isten képére teremtett nemzetek alakjaikat fenn hagyják?” – teszi fel a kérdést Széchenyinek.

A magyar múltat addig „fájdalom, többnyire idegenek, idegen szellemmel írtak le”, pedig a történelemnek kitüntetett szerep jut az ekkoriban formálódó modern nemzet tudat kialakulásában. Az ebben kulcsszerepet játszó közösségi emlékezet számára különösen fontos lenne a példamutató személyiségek tisztelete, amit jól szolgálnának a szobrok. Vörösmarty további kérdései ezekről szólnak: Megbecsüljük-e a néhány fennmaradt emlékművet? „Igyekszünk-e újakkal népesíteni termeinket és közttereinket? Mutathatunk-e elő könyvtárainkban csak egy szerény mellszobrot: Révaiét, Virágét, Kazinczyét? Vagy ha hősök és ősök kellene, magasabb honfiakét?”

A költő nehezményezi, amiért Széchenyi kicsinylően ír a szobrászról, aki „szinte ezeréves alvás után a nemzetnek csaknem minden részvéte nélkül felvergődik.” Ferenczy „az első ki a honi márványnak emberi képet ad”, sanyarú körülmények között, lemondások árán tanulta ki a mesterséget, most is anyagi nehézségekkel küzd, „nincs-e hozzá egyéb szólni valónk, mint gúny?” *A Kelet népében* „tán nincs vigyázatlanabb, meggondolatlanabb” rész, mint a szobrász nélkülözésén való ízléstelen élcelődés: „itt azon egyetlen ember sújtatik ily keservesen, ki milliók közül elsőként vállalkozott a nehéz pályára.” Ferenczyt bírálni azért, mert művészete nem éri el a kor legjobbjainak színvonalát, „annyi, mint eltapodni az alacsony csemetét, mert a szomszéd erdő már sokkal szálásabb, és sudarai a felhőkkel játszanak, annyi, mint visszaijeszteni minden tehetséget, mely ezentúl a nehéz pályának indulni kész volna.”¹⁵⁸

Ferenczy személyes támadásnak vette a gróf szavait: „kiütött a vasszög a zsákból, és nyilván kitetszik, hogy ki volt azon Mátyás emléki síralknak a fő oka” – írta a szobrász öccsének.¹⁵⁹ Ezért is örült annyira Vörösmarty írásának, amely kétségtelenül némi gyógyírt jelenthetett számára a sok bírálat mellett – bár azt nem tudhatta, hogy annak szerzője éppen barátja.¹⁶⁰ Végakarátának megfelelően a cikk egy példányát helyezték koporsójában feje alá, „hogy még ott is könnyebb legyen álma és szobb legyen földi elmúlása, túlvilági ébredése...”¹⁶¹

A szobor megvalósításán fáradozó társaság továbbra is ülésezett, elégedettek az elkészült mintákkal, de az egyik kérdésben engednek: a király ugyan egyetlen korabeli ábrázoláson sem visel magyaros díszruhát, a közvélemény nyomására azonban a szoboralakot ilyenbe öltöztetik.¹⁶² Azt bizonygatják, hogy össze fog gyűlni a kellő pénzösszeg,¹⁶³ bár több száz adományozási célból kiküldött aláírási ív nem érkezett vissza. 1841 végén Pest megye küldöttsége is megtekintti a szobor elkészült mintáit, és kiválóan tartja őket: a sírkamrába kerülő mellszobor „meglepő tökélyvel van faragva”, az egész pedig nyilvánvalóan megcáfolja a gáncsoló kifogásokat.¹⁶⁴

1842 elején lemondott a társaság elnöke, gróf Fáy András, helyét Szentkirályi Móric ellenzéki politikus vette át.¹⁶⁵ Hamarosan a vita utolsó, meglehetősen szomorú szakaszába ért. gróf Fáy István, a műemlék és Ferenczy talán lehangosabb korábbi védője ugyanis beismeri, hogy kezdettől elhibázott volt tervük, mert elsősorban „azért akartuk a szobrot emelni, hogy honi művésznket segítsük és pártoljuk.” Megbánta egykori elhamarkodottságukat, amióta bejárta Európát, és személyesen tekintett meg számos nevezetes szobrot. Münchent, „a művészet ezen dús tárházát” látva el kell fogadnia, hogy nincs olyan magyar, aki valóban méltó szobrot lenne képes emelni az „elfelejtethetlen nagy” királynak, „Az Istenért, hazámfi, ha már emléket emelünk, emeljünk olyant, mellyel dicsekedhessünk, nem pedig olyant, mely miatt kinevessenek.”

A pénzgyűjtés sikertelensége is ezzel magyarázható: a közvélemény nem bízott a tervben. Javasolja, hogy az 1837 óta Magyarországon élő, Egerben és Esztergomban

évek óta tevékenykedő Marco Casagrande olasz szobrászt vagy a német Ludwig Michael Schwanthalert bízzák meg a munkával. Utóbbi alkotásai lenyűgözték a szerzőt, aki szinte könnyezik „meggondolván, hogy e drága nemzeti emléket másra bizzuk, kinél annyi jelesebb szobrászok vannak.” Pénzkidobás lenne kitartani Ferenczy mellett – őt inkább a Nemzeti Múzeum gondviselőjeként kellene alkalmazni. Mindenképpen megtartaná ugyanakkor az eredeti tervekben szereplő szentélyként szolgáló talapzatot, amely a művészetek templomaként, gyönyörű faragásokkal idéz fel jeleneteket Mátyás életéből. Mivel a közadakozást reménytelennek tartja, országgyűlési felajánlást tart szükségesnek. Jellemző a lap szerkesztőjének, Orosz Józsefnek a tiltakozása: a szobor a reformkor teendői közt oly „hátraálló”, hogy még nem érdemes ilyen támogatásra. Oly országban, „melynek sem utai, sem csatornái, sem kereskedése, sem műipara, sem művészete, sem racionális mezei gazdasága stb., melynek fővárosát por és sár lepi”, a közadakozásnak más területekre kell összpontosulni. „Előbb jó meleg köntösünk legyen, azután gondoskodjunk cifra sujtásról, vitézkötésről, s prémről.”¹⁶⁶

A megbántott Ferenczy meglehetősen nyersen válaszolt, Fáy Istvánt hozzá nem értéssel vádolta.¹⁶⁷ Bárdolatlan nyílt levele nyomán a gróf azzal érvel, hogy általános az elégedetlenség az elkészült mintával, ami külföldön neveltség tárgyát képezi, és befejezésül kegyetlen kívánságát fejezi ki: „ha már félig elkészítette volna is kegyed a szobrot, mégis inkább rontassék össze halomra, minthogy oly emlék álljon Pest utcáján, mely a művészet szigorú bírálásának meg nem felel.”¹⁶⁸

A „faragatlan faragó” stílusa másokat is felháborított. Egy hozzászóló hasonlóságot vélt felfedezni „a levélíró modora s azon anyag közt, melyet kezelni szokott.” Szerinte Ferenczy „vastag” személyeskedése, „rendkívüli felpattanása” valójában munkája fogyatékoságát palástolja, és érvei hiányát bizonyítja, korábban sem reagált érdemben a művészi kifogásokra. Nem elég a pusztá jóakarát, pártfogás, a rosszul értelmezett hazafiság, meg kell teremteni a szilárd szakmai alapokon álló kritikát. Műbírálatra lenne szükség, mely „a művészet szabályait, a sokoldalú tapasztalást és az általa finomított ízlést” veszi alapul – miközben itthon hiányoznak a szakemberek. Ezen a téren külföldi segítségre szorulnak, azért ő is a pályázatot pártolja. Ferenczy szobra nem fog a főváros valamely közterén állni, ám a művészetet nem szükséges megsemmisíteni mintáját, „csak az istenért ne keresztelje Mátyás királynak, kihez nem hasonlít jobban, mint a magyar nemzeti színház a bécsi várkapuhoz.”¹⁶⁹

(Végjáték) 1843 elején a Pesti Hírlap is szomorúan állapítja meg: „Mátyás királynak nagy zajjal akaránk szobrot emelni, de midőn nemzetünk a mű idegen szabású tervét megpillantá visszajiedt” a római stílustól, „elvoná kezeit a további áldozattól”.¹⁷⁰ A társaság tagjai is kezdik belátni tervük kilátástalanságát, a következő év elején egy újabb közgyűlésen „a botránkozásig kevesen jelentek meg”. A szükséges kiadások csupán 13%-a gyűlt addigra össze, „Mátyás ezen az úton szobor nélkül marad” – összegeznek. Pedig ekkorra a szoborcsoport számos részének mintái elkészültek, így a talapzatra tervezett több mint hetven alakból álló domborművé is.¹⁷¹ E napokban jelent meg a népszerű bencés szerzetes-költő Czuczor Gergely verse, melyben a szobor hiányáról is megemlékezik: „Harcban erős, békében igaz bíró vala Mátyás, / Művészet, tudomány hírlí királyi kegyét. / Évek századin átragyogának tettei hozzánk, / S a nép ajkain él róla sok úri kaland. / Mátyás annyi dicső emlékét hagyta nevének; / Mily kár hogy szobor is nem juta róla reánk!”¹⁷²

Ugyanekkor közli több lap Marco Casagrande cikkét, aki nem kevesebb, mint hat különböző tervet készített a Mátyás-szoborra. Számára az emlékművek „ünnepélyes hódolatok”, melyek feladata felébreszteni a közjónak mindent alárendelő áldozatos munka

„nemes érzelmét”, ezért „termékeny magvát rejtik magokban a népek szelídülésének”. Nevelő hatásuk lehet, mivel kivetkőztetik őket „szilajságukból s nyerseségükből s a helyett szelíd nemes s nagyszerű érzelmekkel ruházzák fel.” Szigorúan bírálja Ferenczy tervét, miközben arra biztat, hogy Mátyáson kívül a magyar történelem további kiválóságai „fénylő érdemeinek” is állítsanak szobrokat.¹⁷³

Néhány hónappal később egy szépségségi fiatalember, a bécsi akadémia növendéke, Alexy Károly jelentkezett saját Mátyás-szobrával, amely a reneszánsz uralkodót, egyben a tudományok és művészetek mecénását ábrázolja.¹⁷⁴ A kis bronz alakot a pozsonyi országgyűlésen az elnöki szék mögött állították ki, majd a pesti műkiállításán is nagy sikert aratott, a lapok dicsérték.¹⁷⁵ Ezzel egyidőben jelent meg Ferenczy módosított tervének könyomata is. A szobortársaság felszólítására ezen kelletlenül magyaros ruhába öltöztette az uralkodót,¹⁷⁶ változtatott annak kéztartásán, amivel végül elnyerte a tudósító tetszését is, aki szorgalmazta a mű megvalósítását.¹⁷⁷

A terv népszerűségét jól jelzi, hogy korabeli tankönyvekben is szerepel. Bedeő Pál művének első (1843–46 közti) kiadásaiban még több elképzelt ábrázolás szerepel, valószínűleg az akkori változat nem nyerte el a szerző tetszését, míg az 1846-os és 1850-es kiadásokban már ott láthatjuk Ferenczy „magyarosított” tervét. Lányi Károly 1846-ban megjelent tankönyvének előzéklapját ugyancsak a Mátyás-szobor képe díszíti.¹⁷⁸

A szobrász még ekkor is minden követ megmozgatott műve megvalósítása érdekében. 1844 nyarán Bécsben majd Pozsonyban folyamodott az uralkodó és az országgyűlés támogatásáért.¹⁷⁹ Szentkirályi Pest megye követeként a diéta október 16-i és 18-i kerületi ülésein javasolta, hogy az országház díszítésére szolgáló egymillió forint egy részét, negyvenezer forintot az emlékmű befejezésére használhassák fel. Érvelése szerint a tervezett országház elé kerülő szobor annak legszebb díszé lenne, ott „sohasem szabad felednünk, hogy e nemzet hajdan nagy volt és dicső, s hogy e nemzetnek egykor naggyá és dicsővé kell lennie.” Az emlékmű eszméje, az általa megvalósított buzdítás a lényeges, a konkrét alkotás szinte mellékessé válik: „Hordjunk össze egy rakás követ, nevezzük azt Mátyás szobrának, és ha mindenki fogja tudni, ki elmegy mellette, hogy az a nagy királynak emléke: szónok célt ért.” A követek többsége arra hivatkozott, hogy megyéje utasításában nem hatalmazta fel őket a nemes ügy támogatására, így végül 29:13 arányban leszavazták az előterjesztést.¹⁸⁰ Ezzel végérvényesen megbukott a szobor ügye. „S ez nem csoda – teszi hozzá az egyik lap – ugyanis a tervezet a nemzeti műveltség és műismeret igényeinek meg nem felelt.”¹⁸¹ Az elkeseredett Ferenczy ebben az időben készült Eurydice szobrának talapzatára azon megyék neveit írta, melyek a Mátyás-emlékmű támogatása ellen szavaztak az országgyűlésen.¹⁸²

A kudarcot még ekkor sem mindenki ismerte be. A terv egyik korábbi bírálója úgy vélte, már késő új javaslatokkal előállni, azt szorgalmazta, maradjanak Ferenczy terveinél, amennyiben a művész elfogadja a jogos kritikákat, és hajlandó „nemzeti szellemben” módosítani korábbi tervét. Az így megújuló szobor minden bizonyonnyal elnyeri majd a közvélemény tetszését, és országszerte megnő az adakozó kedv.¹⁸³ Egyesek úgy vélték, hogy az elkészült részeket mindenképpen fel kellene használni, ám a három művész (Alexy, Casagrande, Ferenczy) tervei közül kellene kiválasztani a legjobbat – mások e felvetés „egyvelegművének” képtelenségén csodálkoznak.¹⁸⁴

A Pesti Divatlap 1845 év eleji kívánságai közt Vahot Imre Ferenczynek azt óhajtja, „hogy valamiképp a magyar részvétlenség miatt addig hideg szoborrá ne merevüljön, míglen Mátyás szobrát el nem készíti”.¹⁸⁵ Néhány hónap múlva a Nemzeti Színházban nagy sikert aratnak azok a bűvös lámpával (laterna magica) nagyított „ködképek”, melyek közt a tervezett szobor és a Lánchíd is szerepel.¹⁸⁶ Bár a lapok továbbra is közlik az

adakozók névsorát,¹⁸⁷ ezekben az években már igen csekély összeg folyik be az egyesület kasszájába.¹⁸⁸ Egy ekkor készült városleírás Pest nevezetességei közt számol be a tervezett emlékműről.¹⁸⁹ „Mátyásunk szobra »hol késel az éji homályban?!«” – kérdi a Viktória angol királynő londoni szobráról beszámoló újságíró.¹⁹⁰ Ferenczynek az uralkodóhoz benyújtott kérelme a Helytartótanácsához majd Pest megyéhez került, a szobrász ismét több alkalommal a nádorhoz fordult az ügyben, újra Bécsbe utazott, de 1845 végén kérvényére kedvezőtlen választ kapott.¹⁹¹

A Pesti Hírlap fájdalomteli nekrológot közöl: örök nyugalomra szenderültek a szobor körüli tervek. „Kimúlásuk oka részint korán-érés, részint éretlenség, részint a nemzeti betegség is vala.” Ez utóbbi alatt a szalmaláng-lelkesedést értik. Az újságíró mindezt a Bánk bán egy ismert sorával toldotta meg: „Aludjál hát, mohón kilobbant hazafiság.”¹⁹² A fejlemények lelkiileg és anyagilag is megviselték Ferenczyt, aki adósságai megfizetése miatt kénytelen volt eladni budai házát. A nagy műveltségű, a művészetek iránt érdeklődő Teleki Blanka kezdeményezésére 16 dagerrotípiát készítettek a szobor mintáiról, majd maga az alkotó összetörte azokat: „leve halom olyan, mint szénagyűjtéskor petrencéket raknak, csupa ember vagy állat-testrészekből összerakva.” A művész öccsének azt írta: „nem tartottam tanácsosnak ily értetlen nép között csak mintát és nem kész munkát kezemből kiadni, azért elhatároztam magam ezeket megsemmisíteni.”¹⁹³

Ferenczy művészi pályája ezzel véget ért, visszavonult szülővárosába, Rimaszombatra, ahol csalódottan, szegényen és elfelejtve élte le hátralévő napjait.¹⁹⁴ „Istenem, azt mondják, hogy e most múlt farsangon mintegy nyolcvannégy nyilvános bál adatott Budapesten; vajon az ezekre pazarolt költségek legparányibb része árván hagyta volna-e kivándorolni innen egyetlen magyar Canovákat?” (utalás a kor neves itáliai szobrászára) – kommentálja a hírt egy lap.¹⁹⁵

Egyes vélemények szerint a magyar nemzeti vonásokban lehet felfedezni a sikertelenség okát: „A magyar ember tervező. Sehol széles e világon annyi terv nem jött létre, s bölcsőjében nem halt el, mint Magyarorszában.”¹⁹⁶ 1847 őszén a társulat hivatalosan is elismeri a kudarcot. A megmaradt részeket (a király mellszobrát és a domborműveket) a Nemzeti Múzeumban helyezték el.¹⁹⁷ A zátonyra futott szobor-ügyön mások már csak nevetni tudtak. „Ritkaságok gyűjteménye: Az újpiacon látható Mátyás szobrának igen híven talált másolata — kondenzált levegőből” – olvashatjuk egy 1848. januári lapban.¹⁹⁸

Abszurd ellentétként: néhány évvel később, a szabadságharc leverése után az első magyarországi történetpolitikai emlékművet annak a Heinrich Hentzinek állították a budai várban, aki 1849-ben elrendelte Pest felesleges ágyúzását, és megpróbálta felrobbantani a Lánchidat.

JEGYZETEK

1	Erről ld. pl. Rostás Péter: Egy helyiség helye. A Budavári Palota Hunyadi Mátyás-termének története. In: Tanulmányok Budapest múltjából 29. Bp., 2001. 487–537.	5	Miklósnak. In: Kazinczy Ferenc levelezése XXIII. Bp. 1960. 348.
2	Jámbor Imre: Nebbien városligete. Múzeum Café 61. (2017) 5. sz. 172.	6	Kazinczy 1825. jan. 4-i levele Ferenczy Istvánnak. In: Kazinczy Ferenc levelezése XIX. Bp. 1909. 276.
3	Idézi: Remellay Gusztáv: Nagy eszmék, szép tervek (A történeti festészet és szobrászat érdekében). Hölgyfutár, 1859. febr. 15.	7	Kölcsy Ferenc: Mohács. In: uő: Válogatott művei II. Bp., 1951. 13–5.
4	Kazinczy 1824. okt. 4-i levele Jankovich	8	Uo. 15.
			Pulszky Ferenc: A műgyűjtemények hasznairól. Athenaeum, 1838. aug. 9.

- 9 Kiss Iván: A német honi jeles férfiak emlékéiről, célzással Magyarországra. Honművész, 1838. máj. 10., 13.
- 10 Öszinte vidékiek: Hazai emlékek. Mátyás szobra. Ez ügybeni indítvány. Társalkodó, 1842. márc. 2.
- 11 Árokalyi: Reminiscentiák 1837-ből. Nemzeti Társalkodó, 1839. márc. 14.
- 12 Honművész, 1840. márc. 15.
- 13 Öszinte vidékiek, i. m.
- 14 Tessedik Ferencz utazása Franciaország déli részeiben. Pest 1831. 11–2., 146.
- 15 Pulszky Ferenc: Úti vázolatok 1836-ból. Budapesti árvizkönyv I. Szerk. B. Eötvös József. Pest 1839. 93.
- 16 Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak Amerikában. Kolozsvár 1834. <https://mek.oszk.hu/00600/00618/00618.htm> (Letöltés 2021. február 25.)
- 17 Szemere szól a benne kifejezett eszméről is. „Gyönyörűen nemes, egyszerű és tiszta mű” – összegez. Szemere Bertalan: Utazás külföldön. II. Bp. 1840. 239.
- 18 Tóth Lőrinc: Úti tárcza hat füzetben. Pest. 1844. I. 31., 51., 115., II. 24., III. 70., V. 77., 89., VI. 22.
- Gorove István: Nyugot. Utazás külföldön I. Pest 1844. 189., 292–3. II. 83.
- Irinyi József: Német-, francia-, és angolországi uti jegyzetek I. Halle, 1846. 27.
- Novák Dániel: Schiller emlékszobra Stuttgartban, s néhány szó Mátyás király ércszobra iránt. Honművész, 1840. máj. 21.
- 19 Szemere: i. m. II. 13.
- Tóth Lőrinc: i. m. V. 20.
- 20 Szemere: i. m. I. Bp. 1840. 123.
- 21 Uo. 256–7.
- 22 Szemere: i. m. II. 202.
- 23 Uo. 295.
- 24 Tóth Lőrinc: München (Levéltörök). Athenaeum, 1843. ápr. 1. Kötetben: Tóth Lőrinc: Úti tárcza, i. m. I. 54.
- 25 Gorove István: i. m. II. 138–9.
- 26 John Paget: Magyarország és Erdély. Bp., 1987. 85.
- 27 Gáncsok. Hírnök, 1840. nov. 16.
- 28 Amely nem foglalna el akkora helyet, mint a szintén oda tervezett nagyméretű országház. In: Budapest a magyarok fővárosa, vagyis ezen testvér-városban létező minden nevezetességek és látni méltó dolgok leírása. Vezéd vidékiek és benszülöttek számára. Pest 1845. 30.
- 29 Széchenyi István: Kelet népe. Pozsony 1841. 313.
- Széchenyi István: Üdvlelde. Pest 1843.
- 30 Remellay Gusztáv: i. m.
- 31 Életképek, 1846. ápr. 18, 23.
- 32 Felszólítás egy nemzeti szoborcarnok alapítása ügyében. Életképek, 1846. júl. 11. Pesti Divatlap, 1846. júl. 18. Korábbi hasonló javaslatok: Hasznos Mulatságok, 1840. ápr. 15, Pesti Hírlap, 1844. jan. 7.
- 33 Pesti Hírlap, 1847. febr. 21.
- 34 Jelenkor, 1839. nov. 30.
- 35 Nyáry Pál: Felszólítás a honi szobrászat ügyében. Honművész, 1839. dec. 8. Társalkodó, 1839. dec. 11, Hírnök, 1839. dec. 16, Athenaeum, 1839. dec. 19. Későbbi kötetben: A honi szobrászat ügyében keletkezett társaság munkálatai. Pest 1840. 3–6.
- 36 Ferenczy 1839. nov. 1-i levele öccsének. In: Ferenczy István levelei. Rimaszombat 1912. 307.
- 37 A honi szobrászat, i. m. 11., 19.
- 38 N. N.: Kérelem a Hunyadi Mátyás emlékszobra ügyében keletkezett társasághoz! Hírnök, 1840. aug. 14.
- 39 Hazai s Külföldi Tudósítások, 1839. dec. 18.
- 40 Jelenkor, 1840. jan. 25., Hírnök, 1840. jan. 27., Nemzeti Ujság, 1840. jan. 29. Kassai tudósítás. Nemzeti Ujság, 1840. márc. 14.
- 41 Jelenkor, 1840. ápr. 1.
- 42 A honi szobrászat, i. m. 14.
- 43 Hábor [Gáspár János]: Hunyadi Mátyás emléke ügyében. Társalkodó, 1840. jan. 11.
- 44 Például: Nemzeti Ujság, 1840. júl. 8., 11., 15., 22., nov. 4., 7., 14., 18., dec. 30. Athenaeum, 1840. júl. 9., 12., 16., 19., 21., 26. Jelenkor, 1840. júl. 11., 18., 25., aug. 19., szept. 19., 26., 30., nov. 7., dec. 23. Hírnök, 1840. júl. 13., 30., aug. 14. szept. 17., 28., okt. 5., nov. 12., dec. 14., 31. Honművész, 1840. júl. 9., 12., 16., szept. 17., 20., 24., nov. 8., 12., 19., 22., 29., dec. 3. 1841. jan. 3., 14., 28., febr. 7. Literariai csarnok, 1840. júl. 9., 12., 16.
- 45 Pesti Hírlap, 1841. máj. 8.
- 46 Pesti Hírlap, 1841. máj. 19, aug. 14., 18. Pesti Hírlap, 1844. máj. 23. Nemzeti Ujság, 1844. máj. 25. Jelenkor, 1844. máj. 26., 30. Hírnök, 1844. jún. 4.
- 47 Jelenkor, 1841. máj. 22.
- 48 A pozsonyi Hírnök.
- 49 Hádor: Visszapillantás a Mátyás-emléket tárgyaló szövegekre s továbblépés ez ügyben. Társalkodó, 1841. márc. 17., 20., 24.
- 50 Szalay Antal: Mátyás király emlékére figyelmeztetés. Társalkodó, 1840. jan. 15.
- 51 Nyáry Pál: Hunyadi Mátyás emléke ügyében. Honművész, 1850. jan. 30.
- Nyáry Pál: A honi szobrászat ügyében. beszámoló a jan. 12-i közgyűlésről. Athenaeum, 1840. jan. 30.
- 52 Gasparich: Nyílt levél Mátyás szobra ügyében. Literariai csarnok, 1840. máj. 3.
- 53 Prokopovszky Dániel: Hogyan kell a haza- és dicsőség-szeretetét föléleszteni, táplálni, s terjeszteni? s valami a népnevelésről. Hasznos Mulatság, 1840. júl. 8.
- 54 Gasparich Kilit: Mátyásnak legyen, de ne szoboremléke. Hasznos Mulatságok, 1840. ápr. 15.
- 55 Mátyás király emléke és szobrászatunk ügyében. Társalkodó, 1840. ápr. 15.
- 56 G. Gáspár László: Észrevételek, a *Hasznos*

- Mulatságok* 44. számában kijött gr. Fáy István úr Ömltga hazafiai szíves nyilatkozására. Hasznos *Mulatságok*, 1840. júl. 1.
- 57 Timár Árpád: Vita Ferenczy István Mátyás-émlékmű tervéről. *Ars Hungarica* 21. (1993) 2: 172–3.
- 58 Prokopovszky Dániel: Hogyan kell a haza- és dicsőség-szeretetét föléleszteni, táplálni, s terjeszteni? s valami a népnevelésről. Hasznos *Mulatságok*, 1840. júl. 4, 8.
- 59 Vachott Imre: Észrevételek a Mátyás szobor tervezetére. *Athenaeum*, 1840. aug. 30.
- 60 Fáy István: Mátyás emléket szoborral kell örökösíteni. *Hasznos Mulatságok*, 1840. máj. 30.
- 61 Hábor [Gáspár János]: Hunyady Mátyás emléke ügyében. *Társalkodó*, 1840. jan. 11.
- 62 Gyulay: Cserhalom. *Regélő*, 1844. febr. 15.
- 63 *Társalkodó*, 1842. márc. 2. Ld. még: *Társalkodó*, 1843. márc. 26.
Hasonló ünnepet javasoltak Zrínyi Miklós, a „szigeti Leonidas” tiszteletére is. *Pesti Divatlap*, 1847. aug. 19.
- 64 Hábor: Hunyady Mátyás emléke ügyében. *Társalkodó*, 1840. jan. 11.
Literáti Nemes Sámuel: Szobrászat. Honművész, 1840. márc. 4.
- 65 Novák Dániel: Schiller emlékszobra Stuttgartban, s néhány szó Mátyás király ércszobra iránt. *Honművész*, 1840. máj. 24.
Novák Dániel: Technikai észrevételek Mátyás király szobra fölött. *Hasznos Mulatságok*, 1840. szept. 30.
Novák Dániel: Műtani szempontok Mátyás király lovagszobráról. *Társalkodó*, 1840. okt. 3.
- 66 *Literáti Nemes Sámuel: Szobrászat. Honművész*, 1840. márc. 4.
- 67 Közlemény Mátyás király emlékszobra ügyében. *Pesti Hírlap*, 1842. jan. 30., uez *Regélő*, 1842. febr. 2. *Hírnök*, 1842. febr. 3. Ld. még Meller Simon: *Ferenczy István 1792–1856. Bp.*, 1905. 277.
- 68 Kövy László: Mátyás és Kölcsey emléket ne szoborral örökítsük. *Társalkodó*, 1840. márc. 18.
- 69 Gasparich Márk Kilit: Mátyásnak legyen, de ne szoboremléke. *Hasznos Mulatságok*, 1840. ápr. 15. Ld. még: *Hírnök*, 1840. máj. 4.
Ld. még: Nyílt levél Mátyás szobra ügyében. *Literariai csarnok*, 1840. máj. 3.
G. Gáspár László: Észrevételek, a *Hasznos Mulatságok* 44. számában kijött gr. Fáy István úr Ömltga hazafiai szíves nyilatkozására. *Hasznos Mulatságok*, 1840. júl. 1.
- 70 Gáncsok IV. *Hírnök*, 1840. nov. 16.
- 71 *Nemzeti Újság*, 1842. aug. 20, okt. 12.
- 72 Kövály László: Székelyhonról. *Kolozsvár*, 1842. 121-3.
- 73 D. E. P.: Egy szó a maga idején. *Regélő*, 1844. ápr. 4.
- 74 Kövy László: Mátyás és Kölcsey emléket ne szoborral örökítsük. *Társalkodó*, 1840. márc. 18.
- 75 *Literariai csarnok*, 1840. máj. 3.
- 76 *Nemzeti Újság*, 1840. júl. 4.
- 77 Fáy István: Mátyás emléket szoborral kell örökösíteni. *Hasznos Mulatságok*, 1840. máj. 30.
- 78 Uo.
- 79 G. Gáspár László: Észrevételek, a *Hasznos Mulatságok* 44. számában kijött gr. Fáy István úr Ömltga hazafiai szíves nyilatkozására. *Hasznos Mulatságok*, 1840. jún. 27., júl. 1.
- 80 Fáy István: Válasz G. Gáspár László úrhoz. *Hasznos Mulatságok*, 1840. júl. 22.
- 81 Nádaskay Lajos: Terv a Mátyás-szobor ügyében. *Társalkodó*, 1840. okt. 3, 7.
Nemzeti Újság, 1840. dec. 5. *Jelenkor*, 1840. dec. 5. *Athenaeum*, 1840. dec. 6. *Honművész*, 1840. dec. 6.
- 82 N. N.: Kérelem a Hunyadi Mátyás emlékszobra ügyében keletkezett társasághoz! *Hírnök*, 1840. aug. 14.
- 83 Hábor [Gáspár János]: Hunyady Mátyás emléke ügyében. *Társalkodó*, 1840. jan. 11.
Nádaskay Lajos: Terv a Mátyás-szobor ügyében. *Társalkodó*, 1840. okt. 3., 7.
- 84 Kövy László: Mátyás és Kölcsey emléket ne szoborral örökítsük. *Társalkodó*, 1840. márc. 18.
- 85 Mátyás király emléke és szobrászatunk ügyében. *Társalkodó*, 1840. ápr. 15.
Gasparich: Nyílt levél Mátyás szobra ügyében. *Literariai csarnok*, 1840. máj. 3.
G. Gáspár László: Észrevételek, i. m.
- 87 Visszapillantás a Mátyás-emléket tárgyaló szótatokra s továbblépés ez ügyben. *Társalkodó*, 1841. márc. 17-20-27. Ld. még: *Társalkodó*, 1842. márc. 2.
- 88 Fáy István: Mátyás emléket szoborral kell örökösíteni. *Hasznos Mulatságok*, 1840. máj. 30.
Fáy István: Válasz G. Gáspár László úrhoz. *Hasznos Mulatságok*, 1840. júl. 22.
- 89 N. N.: Kérelem a Hunyadi Mátyás emlékszobra ügyében keletkezett társasághoz! *Hírnök*, 1840. aug. 14.
- 90 Fáy István: Válasz G. Gáspár László úrhoz. *Hasznos Mulatságok*, 1840. júl. 22.
- 91 Hábor: Hunyady Mátyás emléke ügyében. *Társalkodó*, 1840. jan. 11.
- 92 Szalay Antal: Mátyás király emlékére figyelmeztetés. *Társalkodó*, 1840. jan. 15.
- 93 Kövy László: Mátyás és Kölcsey emléket ne szoborral örökítsük. *Társalkodó*, 1840. márc. 18.
- 94 Mátyás király emléke és szobrászatunk ügyében. *Társalkodó*, 1840. ápr. 15.
- 95 Vachott Imre: Észrevételek a Mátyás szobor tervezetére. *Athenaeum*, 1840. aug. 30.
- 96 *Budapesti napló. Jelenkor*, 1841. márc. 27.
- 97 Hábor: Hunyady Mátyás emléke ügyében. *Társalkodó*, 1840. jan. 11.

- 98 Novák Dániel: I. Ferencz austriai császár és magyar király emléke. Hasznos Mulatságok, 1840. febr. 8.
Novák Dániel: Schiller emlékszobra Stuttgartban, s néhány szó Mátyás király ércszobra iránt. Honművész, 1840. máj. 24.
Novák Dániel: Technikai észrevételek Mátyás király szobra fölött. Hasznos Mulatságok, 1840. szept. 30.
Novák Dániel: Műtani szempontok Mátyás király lovagszobráról. Társalkodó, 1840. okt. 3.
- 99 Mátyás király emléke és szobrászatunk ügyében. Társalkodó, 1840. ápr. 15.
- 100 Váradi Károly: Néhány szó a Mátyás szobra iránti javaslatokra. Társalkodó, 1840. febr. 8.
- 101 N. N.: Kérelem a Hunyadi Mátyás emlékszobra ügyében keletkezett társasághoz! Hírnök, 1840. aug. 14.
- 102 Több szó egy szóra! Hírnök, 1840. nov. 2.
- 103 Szalay Antal: Mátyás király emlékére figyelmeztetés. Társalkodó, 1840. jan. 15.
- 104 G. Gáspár László: Észrevételek, a *Hasznos Mulatságok* 44. számában kijött gr. Fáy István úr Ömltga hazafiúi szíves nyilatkozására. Hasznos Mulatságok, 1840. júl. 1.
- 105 Erről ld. Ferenczy 1839. nov. 1-i és dec. 27-i, valamint 1840. jún. 3-i leveleit öccsének. In: Ferenczy István levelei, i. m. 307, 314, 318.
- 106 Idézi Meller: i. m. 275–6.
A terv részletes leírását ld. Ferenczy István 1840. március 15-én a társaság elé terjesztett javaslata. In: A honi szobrászat ügyében, i. m. 15–8.
- 107 Ferenczy István 1840. március 15-én a társaság elé terjesztett javaslata. In: A honi szobrászat ügyében, i. m. 15.
- 108 Hábor: Hunyady Mátyás emléke ügyében. Társalkodó, 1840. jan. 11.
Szalay Antal: Mátyás király emlékére figyelmeztetés. Társalkodó, 1840. jan. 15.
Novák Dániel: I. Ferencz austriai császár és magyar király emléke. Hasznos Mulatságok, 1840. febr. 8.
- 109 Váradi Károly: Néhány szó a Mátyás szobra iránti javaslatokra. Társalkodó, 1840. febr. 8.
Literáti Nemes Sámuel: Szobrászat. Honművész, 1840. márc. 4.
- 110 Szalay Antal: Mátyás király emlékére figyelmeztetés. Társalkodó, 1840. jan. 15.
- 111 Nádaskay Lajos: Terv a Mátyás-szobor ügyében. Társalkodó, 1840. okt. 3., 7.
- 112 A társaság 1840. ápr. 4-i üléséről ld. A honi szobrászat ügyében, i. m. 20.
- 113 Uo.
Ferenczy István: Utóirat a Mátyás emléke ügyében. In: uo. 31–3. Megjelent még: Ferenczy úr észrevételei Hunyadi Mátyás király szobrának tervrajza iránti megjegyzésekre. Honművész, 1840. júl. 19., Hasznos Mulatságok, 1840. dec. 5., Társalkodó, 1840. dec. 16., Athenaeum, 1841. febr. 18.
- 114 Idézi Meller: i. m. 279.
- 115 Ferenczy István: Utóirat a Mátyás emléke ügyében. In: A honi szobrászat ügyében, i. m. 33.
- 116 Ezt szóvá teszi még: N. N.: Kérelem a Hunyadi Mátyás emlékszobra ügyében keletkezett társasághoz! Hírnök, 1840. aug. 14.
- 117 Mátyás szobra. Hírnök, 1840. júl. 13.
- 118 Mátyás király emléke és szobrászatunk ügyében. Társalkodó, 1840. ápr. 15.
- 119 N. N.: Kérelem a Hunyadi Mátyás emlékszobra ügyében keletkezett társasághoz! Hírnök, 1840. aug. 14.
- 120 Vachott Imre: Észrevételek a Mátyás szobor tervezetére. Athenaeum, 1840. aug. 30.
Erről ld. még Timár: i. m. 178.
- 121 „... melyek nemzedékének minden tagjait oly sajátosságán jellemzik”
- 122 Abonyi István: Mátyás emléke ügyében. Társalkodó, 1840. szept. 9.
- 123 Novák Dániel: Technikai észrevételek Mátyás király szobra fölött. Hasznos Mulatságok, 1840. szept. 26., 30.
Novák Dániel: Műtani szempontok Mátyás király lovagszobráról. Társalkodó, 1840. okt. 3.
- 124 Ferenczy István: Tölem is egy szó sok szóra. Hírnök, 1840. okt. 29., Társalkodó, 1840. nov. 7., Athenaeum, 1840. nov. 8. Hasznos Mulatságok, 1840. nov. 7. Honművész, 1840. nov. 5. Ld. még Meller: i. m. 272.
- 125 Több szó egy szóra! Hírnök, 1840. nov. 2.
- 126 Nemzeti Ujság, 1840. okt. 28. Jelenkor, 1840. okt. 28. Honművész, 1940. okt. 29. nov. 1. nov. 5. Athenaeum, 1840. nov. 1.
- 127 Öccséhez írt levelét idézi Meller: i. m. 283.
- 128 Nemzeti Ujság, 1840. dec. 5. Jelenkor, 1840. dec. 5. Athenaeum, 1840. dec. 6. Honművész, 1840. dec. 6.
- 129 Gáncsok V. Hírnök, 1840. dec. 3.
- 130 A Der Spiegel cikkét idézi Meller: i. m. 283–4. és Timár: i. m. 199. A kedvező vélemény talán annak köszönhető, hogy annak álnévvél szereplő szerzője Ferenczy baráti köréhez tartozott.
- 131 Pesti Hírlap, 1841. jan. 9. 19.
- 132 Pesti Hírlap, 1841. nov. 24.
- 133 Nyáry Pál: Felszólítás, i. m.
- 134 Honderú, 1844. jan. 27.
- 135 Hábor [Gáspár János]: Hunyady Mátyás emléke ügyében. Társalkodó, 1840. jan. 11.
- 136 Hádor [Gáspár János]: Visszapillantás a Mátyás-emléket tárgyaló szövegekre s továbblépés ez ügyben. Társalkodó, 1841. márc. 17-20-24-27.
- 137 Mátyás király emléke és szobrászatunk ügyében. Társalkodó, 1840. ápr. 15.
- 138 Kövy László: Mátyás és Kőlcsey emléket ne szoborral örökítsük. Társalkodó, 1840. márc. 18.
- 139 Társalkodó, 1842. márc. 2.

- 140 Nemzeti Ujság, 1844. okt. 22. Hírnök, 1844. okt. 22.
- 141 Fáy István: Mátyás emléket szoborral kell örökösíteni. Hasznos Mulatságok, 1840. máj. 30.
- 142 B. F.: Hunyadi Jánost magyarnak kell tartanunk; Mátyást pedig ismeri a nép. Társalkodó, 1840. júl. 22.
- 143 Abonyi István: Mátyás emléke ügyében. Társalkodó, 1840. szept. 9.
- 144 Fáy István: Mátyás király emléket nem lehet abban hagyni. Századunk, 1842. máj. 30.
- 145 Szalay Antal: Mátyás király emlékére figyelmeztetés. Társalkodó, 1840. jan. 15.
- 146 Literáti Nemes Sámuel: Szobrászat. Honművész, 1840. márc. 4.
Fáy István: Mátyás emléket szoborral kell örökösíteni. Hasznos Mulatságok, 1840. máj. 30.
- 147 B. F.: Hunyadi Jánost magyarnak kell tartanunk; Mátyást pedig ismeri a nép. Társalkodó, 1840. júl. 22.
- 148 Hádor: Visszapillantás a Mátyás-emléket tárgyaló szózatokra s továbblépés ez ügyben. Társalkodó, 1841. márc. 20.
- 149 Vachott Imre: Észrevételek a Mátyás szobor tervezetére. Athenaeum, 1840. aug. 30.
Hasonlóan írt korábban Kölcsey is: „Mátyás valóban királyi pártfogást adott a tudományoknak, de tudósainak nagyrészt külföldi sergében még a hazafiak is elfeledték a nemzetiségre vetni tekinteteiket. Lett volna talán későbbben, ki e hiányt ki fogta volna pótolni; de Mátyás keményen bánt a nemzettel, mely őtet tömlöcéből emelte trónusra, s a kemény bánás elidegenítvén a sziveket, fia koronánkat el nem nyerheté.”
Kölcsey Ferenc: Nemzeti hagyományok. In: uő: Válogatott művei II. Bp., 1951. 221.
- 150 Jelenkor, 1841. márc. 27.
- 151 A szobrász és a nádor 1841. januári találkozájáról ld. Ferenczy 1841. jan. 28-i levele öccsének. In: Ferenczy István levelei, i. m. 325.
- 152 Széchenyi István: A Kelet népe. Pozsony. 1841. 9.
- 153 Széchenyi István: A Kelet népe. Pozsony. 1841. 163–6.
Ehhez ld. még: Jelenkor, 1845. márc. 13.
- 154 Fáy András: Kelet népe nyugoton. Buda 1841. 27–9.
- 155 Felelet gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól. Pest 1841. 241–2.
- 156 Kelet népe és Pesti Hírlap. írta B. Eötvös József. Pest 1841. 24–5.
- 157 Beöthy Zsolt: Ferenczy István emlékezete. (1908-ban tartott ünnepi beszéd a síremlék leleplezésekor) In: Ferenczy István levelei. Rimaszombat 1912. 43.
- 158 Hazay Gábor [Vörösmarty Mihály]: A kelet népe 1841-ben gr. Schéchenyi Istvántól. Athenaeum, 1841. okt. 5.
- 159 Ferenczy 1841. júl. 18-i levele öccsének. In: Ferenczy István levelei. i. m. 330–1. Ferenczy Széchenyivel való viszonyáról részletesebben Meller: i. m. 284–295.
- 160 Ferenczy barátjának mondja Vörösmarty jegyzeteiben: Szatmári Gizella: Ferenczy István, „a Művész” pályaképehez. Művészettörténeti Értesítő 40. (1991) 1–2: 91.
- 161 Fáy András: Ferenczy István emlékezete. Budapesti Szemle 9. (1860) 66., ill. Meller: i. m. 375.
Dr. Wallentinyi Dezső: Előljáró beszéd. In: Ferenczy István levelei. Rimaszombat 1912. 21.
- 162 A honi szobrászat ügyében. Beszámoló a jan. 12-i közgyűlésről. Athenaeum, 1840. jan. 30.
A március 15-i közgyűlésről: Jelenkor, 1840. márc. 21. Ld. még: Literariai csarnok, 1840. júl. 9.
Nemzeti Ujság, 1840. dec. 5. Honművész, 1840. dec. 6. Jelenkor, 1840. dec. 5. Athenaeum, 1840. dec. 6.
Jelenkor, 1841. márc. 27.
- 163 Jelenkor, 1841. márc. 31.
- 164 Közlemény Mátyás király emlékszóbra ügyében. Pesti Hírlap, 1842. jan. 30., uez Regélő, 1842. febr. 2. Hírnök, 1842. febr. 3.
- 165 Jelenkor, 1842. febr. 26., Hírnök, 1842. márc. 3., Pesti Hírlap, 1842. máj. 22.
- 166 Fáy István: Mátyás király emléket nem lehet abban hagyni. Századunk, 1842. máj. 30.
- 167 Ferenczy 1842. jún. 17-i válaszat közli: Századunk, 1842. jún. 23.
- 168 Fáy István: Válasz t. Ferenczy István úrnak, a művésznek. Századunk, 1842. júl. 4.
- 169 X. X: A kőfaragó. Századunk, 1842. júl. 14.
- 170 Pesti Hírlap, 1843. jan. 22.
- 171 Jelenkor, 1844. jan. 4. Regélő, 1844. jan. 14. Hírnök, 1844. jan. 25. Honderű, 1844. jan. 27. Nemzeti Ujság, 1844. febr. 24. Regélő, 1844. febr. 25. Honderű, 1844. márc. 2. Hírnök, 1844. márc. 1. Társalkodó, 1844. márc. 28.
- 172 Czuczor Gergely: Mátyás szobra. Honderű, 1844. ápr. 27.
- 173 Casagrande Mark: Figyelmeztető szózat Mátyás szobra iránt. Társalkodó, 1844. ápr. 11. Életképek 2. (1844) 161–168. Hírnök 1844. ápr. 2., ápr. 5.
- 174 Fejét a győztes hadvezér babérokoszorúja övezi, kezét kis oszlopszerű, gotizáló, mérműves építményen nyugtatja, melynek mindhárom oldalát allegorikus alakok díszítik. Szerepeltetésükkel a szobrász egyfajta „plasztikus laudációt” valósít meg: Historia, Minerva és Fortuna Mátyás életművét és személyét dicsőítik. Szatmári Gizella leírása, <https://mng.hu/mutargyak/matyas-kiraly-2/> (Letöltés 2021. február 25.)
- 175 Hírnök, 1844. júl. 30. Nemzeti Ujság, 1844. júl. 30. Pesti Hírlap, 1844. aug. 1. Életképek, 1844. aug. 14.
Alexy szobormintája. Életképek, 1844. szept. 25.

- A szoborról később: P. H. L. Levél Emiliához. Honderű, 1847. ápr. 13.
- 176 Ld. Ferenczy 1844. márc. 19-i levelét öccsének. In: Ferenczy István levelei. Rimaszombat 1912. 345–6.
- 177 Életképek, 1844. aug. 14.
- 178 (Bedeő) Pál: A magyarok története a vezérek s királyok képeivel. Pest 1843. További kiadások: 1844, 1846, 1850. Lányi Károly: Magyar nemzet történetei képekkel a nép számára. Pozsony 1846.
- 179 Meller: i. m. 318–20.
- 180 Kovács Ferenc: Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója 6. Bp., 1894. 224., 235–6. Korabeli beszámolók: Nemzeti Ujság, 1844. okt. 22. Hírnök, 1844. okt. 22, 25. Pesti Hírlap, 1844. okt. 24, 27. Jelenkor, 1844. okt. 27, 30.
- 181 Joo János: Mátyás szobra s egy megjegyzés. Társalkodó, 1844. nov. 14.
- 182 Ferenczy 1845. szept. 6-i levele öccsének. In: Ferenczy István levelei, i. m. 365.
- 183 Vahot Imre: Néhány szó a Mátyás emléké ügyében. Regélő, 1844. nov. 17.
- 184 Életképek, 1844. nov. 20.
- 185 Vahot Imre: Új évi kívánatok. Pesti Divatlap, 1845. jan. 1.
- 186 Nemzeti színház. Pesti Divatlap, 1845. ápr. 10.
- 187 Pl. Pesti Hírlap, 1845. júl. 17., márc. 17.
- 188 738 kiküldött aláírási ívből csupán 65 érkezett vissza. Pesti Hírlap, 1845. ápr. 11., uez Nemzeti Ujság, 1845. ápr. 15.
- 189 Budapest a magyarok fővárosa, vagyis ezen testvér-városban létező minden nevezetességek és látni méltó dolgok leírása. Vezéd vidékiek és benszülöttek számára. Pest 1845. 53.
- 190 Külföldi szemle. Pesti Divatlap, 1845. máj. 29.
- 191 Meller: i. m. 333.
- 192 Fővárosi ujdonságok. Pesti Hírlap, 1846. márc. 22.
- 193 A dagerrotípiák 1846. aug. 28-án készültek. Ld. Ferenczy 1846. dec. 24-i levele öccsének. In: Ferenczy István levelei. Rimaszombat 1912. 375–6.
- 194 Ferenczy Rima-Szombatba szándékozik. Jelenkor, 1846. szept. 6.
- 195 Életképek, 1846. febr. 28.
Ld. még: Budapesti Híradó, 1846. márc. 3.
- 196 Pesti Divatlap, 1846. máj. 28.
Ld. még Komory Dávid: Magyar hitregetani eszmék. Honderű, 1847. márc. 23.
Nemzeti Ujság, 1847. aug. 26.
- 197 Pesti Hírlap, 1847. szept. 7. Nemzeti Ujság, 1847. szept. 9. Pesti Divatlap, 1847. szept. 9. Életképek, 1847. szept. 12.
- 198 Életképek, 1848. jan. 20.

